

MONTBLANC: DE LA «FEBRE D'OR» A LA FIL·LOXERA (1880-1893)

Gabriel SERRA i CENDRÓS

L'objectiu d'aquest article és estudiar la situació econòmica de la vila de Montblanc en el període immediatament anterior a l'arribada de la plaga fil·loxèrica¹. La capital de la Conca de Barberà va passar a finals del segle XIX per un dels moments més crucials i decisius de la seva dilatada història. En el curt període d'una dècada, els montblanquins van preparar el terreny sobre el que s'aixecaria l'edifici de la seva història actual. Al mateix temps, els habitants de la vila despertaren bruscament de l'idíl·lic somni en què es trobaven mercès a la prosperitat econòmica deguda als bons preus del vi (en l'època que es coneix com de la «febre d'or»), per encarar-se amb la crua realitat de la seva llarga decadència socio-econòmica.

Aquesta crisi havia estat recollida i analitzada pels autors locals fins fa pocs anys en funció de l'arribada de la fil·loxera. Hom li atribuïa la decadència socio-econòmica que la vila i la comarca havien viscut fins ben entrat el present segle. Però la realitat era ben diferent. La causa principal de la crisi no fou l'arribada de la fil·loxera

1.- El present treball és fruit de la revisió d'un capítol de la meua tesi de llicenciatura en Geografia i Història titulada *La Conca de Barberà a finals del segle XIX: Montblanc (1880-1893)* presentada a la Universitat de Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona, el febrer de 1987.

sinó la caiguda dels preus del vi. Això és el que han demostrat en estudiar Catalunya i la resta de l'Estat espanyol autors com Ramon Garrabou o Josep Iglésies. El camp català de finals del Vuit-cents fou delmat, abans de la fil·loxera, per una crisi agrícola d'àmbit internacional.

A la Conca de Barberà, l'espai cronològic comprès entre el final de l'època daurada de la viticultura catalana i l'arribada de la fil·loxera és molt més extens que a la resta d'àrees vitivinícoles catalanes. La fil·loxera aparegué a la comarca cap a l'any 1893, mentre que la seva entrada al Principat data de començaments de la dècada anterior. Per tant, el període d'incidència de la crisi agrícola pròpiament dita fou molt més llarg i el cop fred de la fil·loxera no fou tal.

Introducció: Alguns aspectes del Montblanc de finals del vuit-cents

La configuració territorial del Montblanc de finals del segle XIX era relativament moderna, tant en el cas del seu terme municipal com en el del nucli urbà pròpiament dit.

El municipi² havia patit un llarg procés de desmembració des de l'Edat Mitja que s'aturà a començaments del segle XVIII³. Els seus límits van quedar definitivament establerts l'any 1879 amb les agregacions de la Guàrdia dels Prats, Lilla i Prenafeta, amb la qual cosa l'extensió del terme pujava a 40 quilòmetres quadrats⁴. Montblanc afrontarà des del 1880 amb Blancafort, Pira i Barberà al Nord; Valls, Vilaverd i Rojals al Sud; Figuerola, Valls i Vilaverd a l'Est i l'Espluga de Francolí a l'Oest⁵.

Però aquesta configuració presentava problemes de delimitació que ocasionaven conflictes entre el consistori montblanquí i els dels municipis veïns. El més important d'aquests conflictes, tant per la

2.- Sobre l'antic terme municipal de la Vila Ducal podeu consultar l'article de P. SANAHUJA, *Vilasalva i el terme municipal de Montblanch* a «Montblanc. Revista de cultura e informació local», núm. 107 (febrer de 1959), pp. 2-3 i sobre els límits moderns podeu veure A. PALAU i DULCET, *La Conca de Barberà. I. Guia de Montblanc*, Barcelona, Imp. Romana, 1931, pp. 17-18.

3.- Les darreres segregacions foren les de Rojals, els Cogullons, la Bartra, Blancafort i Lilla l'any 1678.

4.- El terme municipal de Montblanc sumava entre 1880 i 1940 uns 8.350 jornals de terra cadastral repartits de la següent manera: Montblanc: 3.500 jornals; la Guàrdia dels Prats: 1.725 jornals; Lilla-Prenafeta: 3.125 jornals.

5.- La darrera variació que experimentà el terme de la vila data del 1940 amb l'agregació del poble de Rojals.

seva durada com per la intensitat, fou el que enfrontà els ajuntaments de Montblanc i Rojals. El contenciós es remunta a mitjans del segle XIX, amb tot un seguit de baralles i plets judicials sobre els drets de possessió de les terres conegudes com «els Plans de la Vila». Aquests terrenys havien estat sempre dins el terme municipal montblanquí i eren, la major part, propietat del mateix ajuntament, que els dedicava al conreu per part de la gent més pobra de la població. Per la seva part, l'ajuntament de Rojals pretenia controlar-los basant-se en el fet que els límits entre ambdós termes municipals no estaven concretats. La Diputació provincial i altres organismes públics intentaren endebades fer de mitjancers. Si un ajuntament guanyava una sentència, l'altre en guanyava una altra que anul·lava o modificava la primera. I així van anar passant els anys, amb els treballs infructuosos de pèrits, jutges i altres personatges influents⁶. La sol·lució al conflicte no arribarà fins molt entrat l'actual segle: l'any 1940, quan la població de Rojals passà a ser un agregat més de Montblanc, l'afer s'oblidà.

Internament, el terme municipal montblanquí estava dividit en partides. El nombre de les mateixes ha anat variant molt al llarg dels anys, encara que per regla general les més importants sempre han aparegut ben definides⁷. L'any 1858, el darrer any en què apareix un Amillament dividit per partides, eren 42. La seva extensió i importància era molt variable; la més gran era «la Sallida», amb més de 550 jornals de terra cadastral, seguida d'«el Samontar», amb 430 jornals, i «el Pinetell», amb 258 jornals d'extensió⁸. Per regla general, aquestes grans partides estaven dedicades majoritàriament al conreu de la vinya, de la mateixa manera que les zones properes als rius i torrents ho eren a l'horta. De les 42 partides del terme municipal montblanquí de l'any 1858, 18 estaven ocupades en la seva major part per ceps, en 9 la vinya ocupava el segon lloc en importància i només en 8 no hi figurava⁹. Una altra característica remarcable era que les parti-

6.- La Diputació Provincial, organisme competent en la qüestió, dictà sentència el dia 14 de novembre de 1883, segons consta a les Actes Municipals de Montblanc amb data 29-XI-1883 (Arxiu Històric Comarcal de Montblanc, a partir d'ara AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Actes Municipals, 1883-XI,29, fols. 97v.-98).

7.- Sobre les partides de la vila podeu consultar a J.M. PORTA BALANYÀ, *Una aportació al coneixement de la Vila Ducal de Montblanc: les partides del terme municipal (s. XVIII)* a «Siglo XVIII. Una aproximación interdisciplinar», Universitat de Barcelona, Facultat de Tarragona, 1983, pp. 531-538.

8.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Amillaments, 1858 (Sig.I.3.3.1.6.2.).

9.- Però hem de tenir present les importants errades i omissions que presenta aquesta font documental, com és el cas del darrer amillament montblanquí del segle XIX que data de l'any 1858 i en el que la partida coneguda amb el nom de «Plans de la Vila» apareix amb una extensió de 13 jornals de terra quan en realitat n'ocupava uns 800 (la resta de propietat municipal i sobre el que pesava el litigi

des grans presentaven una menor parcel·lació del terreny, a diferència de les petites, molt més dividides.

El casc urbà de la vila estava format a finals de segle per unes 1.100 cases. El conjunt era quasi totalment envoltat pel clos emmurallat, del que només s'escapaven les edificacions dels ravals de Santa Anna i de la Serra, i algunes construccions aïllades com els convents de la Mercè, Sant Francesc i la Serra o l'estació del ferrocarril. Una descripció molt clara de la imatge que la vila devia oferir als visitants la proporciona el diccionari d'en Madoz:

«Se halla esta población circuida en su mayor parte de un antiguo muro con torreones, y fórmanla [el 1858] 900 casas de pocas comodidades en general, distribuídas en 22 calles estrechas, sombrías y mal empedradas de guijarros, si bien con alumbrado y serenos (...)»¹⁰.

Estructuralment la població havia anat evolucionant al llarg de la seva història des d'una disposició clarament nuclear, al voltant d'uns punts neuràlgics, a una configuració radiocèntrica a l'entorn de la Plaça Major, i, posteriorment, va adquirir un patró lineal sobre el carrer Major (llavors camí de Tarragona a Lleida). Però aquesta disposició començà a variar des del 1880. Amb la construcció de la nova carretera transversal, que venia a substituir el carrer Major com a tram de la carretera de Lleida a Tarragona, l'eix central de la població es desplaçà cap a aquesta. Un fet que ajudarà a enfortir aquesta tendència serà la ubicació de l'estació del tren, a l'est de la vila i enllà de la carretera. Una conseqüència important derivada del canvi en l'eix vertebrador de la població serà la creixent importància comercial i econòmica que anirà adquirint el carrer Riber com a llaç d'unió entre l'interior de la vila i la nova carretera transversal.

Aquest progressiu desplaçament de l'eix central montblanquí juntament amb la prosperitat econòmica de la dècada del 1870 va produir un «boom» urbanístic i una veritable febre reconstructora del malmès casc urbà de Montblanc¹¹. El «boom» urbanístic va repercutir també en les obres públiques, les quals van anar dirigides, principalment, a millorar les comunicacions internes (enllosament de carrers) i

amb el poble de Rojals) com el mateix Ajuntament reconeixia (AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Actes Municipals, 1879, XI,13, -s.f.-).

10.- MADOZ, P.: *Dioccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid, 1848, vol. XI, p. 529.

11.- L'any 1880, el casc urbà de Montblanc agrupava 1.059 edificis dels que 48 estaven habitats temporalment i 50 estaven inhabitats mentre que el 1897 la vila tenia 1.189 edificis, dels quals 914 eren habitats, 92 estaven deshabitats i 183 eren inhabitables perquè eren indústries, comerços o magatzems.

i les condicions sanitàries (construcció d'una mínima xarxa de clavegueres i d'un nou cementiri allunyat del nucli urbà)¹³. Però cal dir que algunes de les obres més importants del període no foren fruit de la iniciativa de l'ajuntament sinó que vingueren imposades de fora, ens referim sobretot a la construcció dels edificis de la presó i del jutjat¹⁴.

Ahora que les condicions de vida a l'interior de la població milloraven notablement, es desenvoluparen els serveis municipals. El principal era l'enllumenat públic¹⁵. Un altre també molt important era l'abastiment d'aigua potable. Aquest darrer, fins ben entrat el segle XX, va ser més una tasca familiar que no un servei públic ja que l'ajuntament es limitava a mantenir una xarxa de fonts públiques i abeuradors per als animals de tir. Però a finals del 1887, el veí Josep Contijocho proposava al consistori la portada d'aigua potable a les cases. La iniciativa fructificà i les obres s'inauguraren amb gran èxit el 25 de juliol de 1889¹⁶. Ultra d'aquests serveis, cal fer esment del telégraf¹⁷, els Correus¹⁸ i del telèfon¹⁹, que en aquells anys s'instal·laren a la vila.

Un altre punt molt important és el de les comunicacions. La població ha estat des de sempre un lloc de pas entre l'interior i la costa. Malgrat l'adversa geografia, la comarca disposava d'una considerable

- 12.- A l'efecte de reordenar l'impuls urbanístic, l'Ajuntament va refer les antigues Ordinacions Municipals l'any 1881. Vid. G. SERRA CENDRÓS, *Un exemple d'Ordinacions Municipals catalanes a finals del segle XIX: Montblanc 1880*, comunicació presentada a les «I Jornades sobre Ordinacions Baronials i Municipals a Catalunya (s.XII-XIX)» celebrades a Valls del 14 al 16 de Novembre de 1986.
- 13.- Totes aquestes mesures tindrien una incidència molt directa en la millora de la sanitat pública, especialment l'extensió de la xarxa de clavegueres, que ajudaria a anul·lar els efectes de les epidèmies.
- 14.- Realment la construcció dels esmentats edificis ultrpassà les disponibilitats econòmiques de les arques municipals no sols de la vila sinó de molts Ajuntaments de la comarca que es veieren obligats a pagar una part del cost de l'obra. El cost de les dues obres juntes fou d'unes 95.000 pessetes de l'època.
- 15.- La vila disposava d'un bon servei d'enllumenat, com reconeixia el mateix Madoz, encara que força anticuat. Tots els intents de modernització, a base d'instal·lació de fanals de gas, van fracassar pel seu alt cost fins que l'any 1900 una companyia privada posava en funcionament l'enllumenat elèctric.
- 16.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Llibres d'Actes. 1889, VII, 18, fol. 87v.
- 17.- El contracte entre l'Ajuntament i la companyia telegràfica es formalitzà el dia 18 d'agost de 1878 segons còpia del contracte que es troba dipositada a l'AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Obres Públiques, Lligall 2 (Sig. XIII.3.2).
- 18.- Desconeixem la data exacta de la seva ubicació a la vila però sabem que en aquells anys estava instal·lat a la Plaça de S. Miquel, cantonada amb el carrer Major.
- 19.- «Diario de Tarragona», 1895, V,23,p.2.
Aquest servei s'instal·là l'any 1893 i s'expandí molt ràpidament per la comarca. El 1895 la línia Montblanc-Santa Coloma de Queralt ja havia arribat a Rocafort de Queralt, a 16 quilòmetres de la Vila Ducal.

xarxa de carreteres i camins. Per desplaçar-se per l'interior del terme municipal, els veïns de Montblanc gaudien d'una completa xarxa de camins veïnals que enllaçaven el casc urbà amb les diferents partides del terme. Els camins més importants eren els de l'Amalguer, Prenafeta, la Vall, la Pasquala, etc. Aquests camins formaven el nucli de la xarxa viària de la vila a finals del dinou i moltes vegades eren els substituïts de les carreteres. Per a les comunicacions exteriors hom disposava, principalment, de les carreteres, o més ben dit, dels camins carreters. Montblanc era traspassat per quatre d'aquests camins: el primer era el que anava a Tarragona passant pel coll de Lilla; el segon era el de Montblanc a Reus per la Selva del Camp, Alcover, la Riba i Vilaverd; el tercer era el que anava a Cervera passant per la Guàrdia dels Prats i Solivella; i el darrer el que es dirigia a Lleida per l'Espluga de Francolí. També existien alguns vells camins que van deixar de ser emprats al construir-ne de nous, com és el camí vell a l'Espluga de Francolí o a la Guàrdia.

Malgrat disposar d'una densa xarxa de comunicacions, un mal crònic de les comunicacions catalanes era el del seu pèssim estat de conservació²⁰, agreujat en moltes ocasions per una deficient infraestructura com la manca de ponts²¹. Fins i tot, en algunes ocasions, les autoritats competents prenien algunes decisions força desafortunades en aquest sentit. Aquest fou el cas de la decisió de les autoritats provincials d'esfonsar el Pont Vell l'any 1882 perquè consideraven que amb el Pont Nou n'hi havia suficient. Per sort, la ferma oposició de tot el veïnat i de l'Ajuntament va aconseguir anul·lar un projecte que ens hauria fet perdre una de les meravelles arquitectòniques de la

- 20.- L'any 1855 la Junta d'Agricultura del Principat va enviar a Madrid un informe sobre les comunicacions catalanes on es deia:

«Las generales [carreteres] se encuentran en muy mal estado, faltando los puentes más importantes. Los caminos vecinales están en un completo abandono y los provinciales completamente atrasados...».

Aquest text fou publicat per J. CARRERES PUJAL a *La economía de Cataluña en el s. XIX*, Barcelona, 1957-58, vol. IV, p. 239.

- 21.- Aquesta manca era també molt important a la vila. L'Ajuntament descrivia la situació en aquests termes:

«...el camino vecinal de este (Montblanc) a Prenafeta se encuentra a su paso los rios Francolí y Anguera actualmente intransitables por las beneficiosas lluvias recientes y como sea que el paso del Anguera no existe palanca alguna teniéndose que valer de piedras movedizas en las que fácilmente puede uno resbalar; y en el Francolí si bien existe palanca es inservible siendo así un paso de constante peligro...»

AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Llibres d'Actes, 1884, IV, 24, fols. 45 i 45v.

vila²². De totes maneres sembla que la situació viària va anar millorant lentament amb el pas dels anys, encara que no al ritme previst per les autoritats provincials.

Els mitjans de comunicació més emprats eren les diligències. A Montblanc hi havia un servei que unia la vila amb Lleida²³, un altre amb Valls²⁴ i un tercer amb Igualada²⁵. Tots aquests serveis eren diaris i a més n'hi havia d'altres que enllaçaven la població amb els diferents poblets de la comarca. L'administració d'aquestes línies de carruatges i tartranes era al costat de la Fonda de l'Estació, al carrer Aguiló.

Ens hem guardat per al final tocar el tema del ferrocarril. La transcendència que aquest mitjà de comunicació tingué per a la vila des de la seva arribada ultrapassa en molt el purament viari ja que és un factor sòcio-econòmic de primer ordre. El ferrocarril a la Conca de Barberà actuà com un element revulsiu de l'economia agrícola comarcal, però també accentuà les diferències entre els diferents pobles de la comarca i també les diferències intercomarcals²⁶. L'arribada del tren a Montblanc data del 1863²⁷ i els seus efectes foren immediats: urbanísticament va provocar el primer esforç expansiu fora la muralla, socialment va potenciar i enfortir les classes mitges en augmentar considerablement l'intercanvi comercial amb el gran centre econòmic de Reus, econòmicament va capgirar tota l'estructura econòmica comarcal orientant-la de l'autoconsum cap al lliure mercat, mentre que mentalment fou una gran via de penetració dels nous corrents ideològics de l'època²⁸. El ferrocarril va contribuir d'una manera decisiva a

22.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Llibres d'Actes, 1882, VIII, 19, fol. 83v.

«Instancia de la totalitat de los vecinos del Arrabal de Santa Ana (...) exponiéndoles los notorios e incalculables perjuicios que la demolición del antiguo puente del río Francolí dispuesta por orden superior gubernativa ocasionaria a esta población en general...»

23.- *Aquesta línia apareix ja datada l'any 1855; AHCM, Secció Notarial, Sèrie Josep Gassol, 1855 (vol. II), fols. 1152-11154 (Sig.I.13.7).*

Arrendament de la societat de diligències a dos hostalers de Lleida.

24.- «Diario de Tarragona», 1894, III, 9, p. 2.

25.- Idem., 1894, I,24, p.2.

26.- Sobre la qüestió podeu veure a M. CASAÑAS VALLES, *Comercialització de productes agraris l'any 1886. Algunes reflexions sobre el mercat nacional espanyol* a «Recerques», núm. 9 (1979), pp. 117-132.

27.- CANTÓ ESPINACH, R.: *La via fèrria al nostre terme* a «Aplec de Treballs», núm. 2 (1980), Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, pp. 89-93 i també P. ANGUERA NOLLA, *La construcció del ferrocarril Reus-Montblanc* a «Aplec de Treballs», núm. 2 (1980), pp. 69-89.

28.- MAYAYO, Andreu: *La Conca de Barberà, 1890-1939: de la crisi agrària a la Guerra Civil*, Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1986, p. 67.

lligar la sort de l'economia comarcal a la comercialització del vi. Quan l'any 1863, els reusencs obriren la possibilitat d'accedir amb els vins de la comarca als grans mercats mundials d'aquest producte a través de la línia fèrria, la Conca es llançà a conrear ceps en detriment d'altres cultius tradicionals com els cereals o les oliveres. Però amb la crisi agrícola de finals de segle el ferrocarril va passar de transportar vi a desplaçar emigrants, el tren va convertir-se en el principal canal d'emigració per als més desgraciats.

Un altre punt directament relacionat amb l'economia és el de l'evolució demogràfica²⁹. La Conca de Barberà va conèixer al llarg de la segona meitat del segle XIX una important fase de creixement poblacional. L'any 1857, la comarca reunia 29.867 persones, amb una densitat de 44 habitants per quilòmetre quadrat, i Montblanc agrupava el 21,5% de la gent de la Conca «estRICTA» amb 4.656 persones. L'any 1877 la comarca encara no s'havia recuperat de la negativa incidència de la guerra carlina dels Set Anys i el total de la gent pujava a 28.306 persones (43 per quilòmetre quadrat), però Montblanc ja feia alguns anys que ho havia fet. Dels 4.477 habitants que la vila ducal reunia el 1875 es passà el 1877 als 4.775. La capital de la Conca guanyà 300 habitants en tres anys. Però des d'aquest darrer any, mentre la comarca conegué encara una dècada de creixement, la vila ducal s'estancà i perdé població. El 1884 agrupava 4.728 persones i el 1887 havia baixat fins als 4.701 habitants. Per contra, la Conca coneixerà el 1887 el seu cim demogràfic amb 30.106 habitants (46,5 habitants per quilòmetre quadrat). Però aquesta xifra pot resultar enganyosa. Entre 1877 i 1887, el creixement demogràfic és un fet generalitzat a totes les comarques vitivinícoles meridionals catalanes. Però mentre el Penedès experimentava un augment del 13,5% i el Tarragonès de l'11%, la Conca només creixia un pobre 6%, similar al del Baix Camp³⁰, tot i que podem adduir que aquesta xifra podria ser més alta si la vila més important, Montblanc, no hagués perdut habitants.

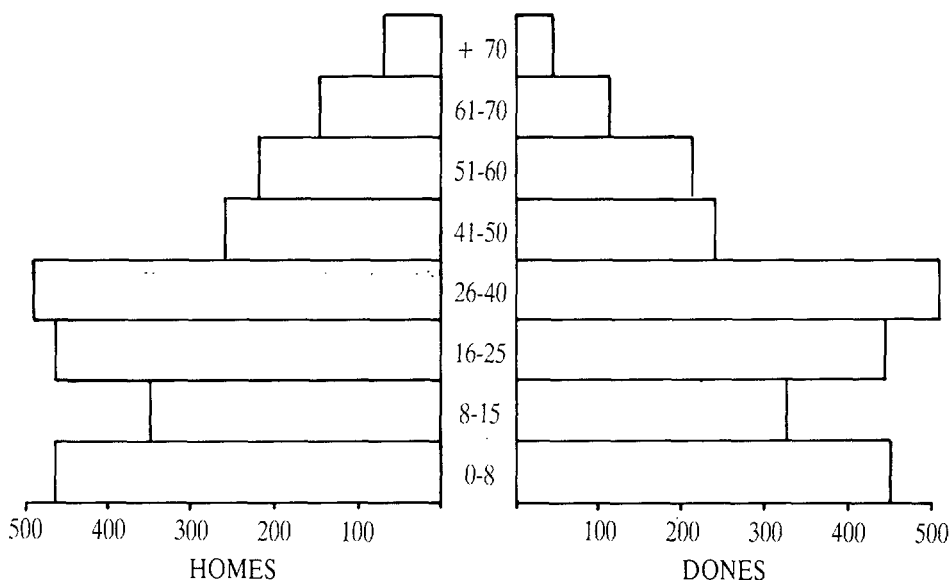
Dos factors que incidiren negativament en l'evolució montblanquina i que contribuïren a separar la vila ducal de l'evolució demogràfica comarcal foren el pobre creixement natural i la forta incidència de la crisi agrícola. Montblanc, al llarg de la dècada del 1880, registrà un creixement natural molt petit, de l'ordre del 5%, amb taxes de natalitat properes al 40% i de mortalitat del 35%. A més, hi havia

29.- Sobre la demografia comarcal podeu veure a J. IGLÉSIES FORT, *La població de la Conca de Barberà a través de la història a «VIII Assemblea Intercomarcal d'estudiosos a Montblanc»*, Granollers, Ed. Montblanc, 1967, pp. 75-94.

30.- IGLÉSIES FORT, J.: *Geografia de Catalunya*, dirigida per Lluís Solé Sabarís, Barcelona, Ed. Aedos, 1958, vol. III, p. 280.

unes elevades xifres de mortalitat infantil i en la taula de l'evolució demogràfica local hi apareixen els coneguts «rombs de la mort». Tot això fa que pugui parlar-se d'un règim demogràfic pre-industrial. Pel que fa a la crisi agrícola, aquesta afectà molt especialment la vila ducal, provocant una fugida en massa de la menestralia cap a les ciutats litorals cercant un millor nivell de vida. Aquesta emigració massiva (afegida a les baixes taxes de natalitat) afavorirà un envelliment progressiu de la població, que també serà propiciat per les millores sanitàries, la benignitat del clima i el retrocés de les epidèmies... Tots aquests fenòmens són ja constatables en la piràmide demogràfica del 1889.

PIRÀMIDE D'EDAT DE LA POBLACIÓ DE MONTBLANC (1889)

Piràmide d'edat de la població de Montblanc (1889)

Des del 1887, la caiguda de la demografia montblanquina s'accelerà i el 1897 la vila només tenia 4.373 habitants, assolint nivells iguals als de començaments de segle. El 1900 Montblanc encara continuava perdent població: 4.134 habitants. Eren els anys de màxima incidència de la crisi agrícola i de la fil·loxera. Però el 1903 sembla iniciar-se una lleugera recuperació: 4.205 habitants.

Si la demografia estava en un mal moment, la societat passava per un període clau en el seu desenvolupament. En la dècada del 1880 la societat local estava ja plenament integrada en el marc socio-econòmic capitalista però no havia sabut adaptar-se a les exigències que els nous temps imposaven. Un dels principals problemes amb què s'enfrontava era el de l'elevat grau d'analfabetisme de la població. Aquest problema era més greu quan afectava les capes més baixes i més nombroses de la societat: el 80% dels pagesos i el 35% dels menestrals desconeixien l'escriptura. Les xifres eren encara més elevades en la població femenina; arribaven a quasi el 100% en el cas de les dones dels pagesos. En general, entre el 75 i el 80% de la població de Montblanc no sabien llegir ni escriure segons dades del 1889³¹. I allò que socialment era encara més greu és que la situació no tenia gaires perspectives de millorar a curt termini a causa del precari estat en què es trobava l'ensenyament a la vila i a la comarca en general³².

El grup més nombrós de la societat montblanquina era el de la pagesia, que constituïa, conjuntament amb l'aristocràcia i els hisendats, la base de l'antiga societat tradicional catalana. Aquest grup fou el gran perjudicat per l'evolució socio-econòmica que el camp català va experimentar al llarg del segle XIX. De totes maneres, la pagesia montblanquina havia conegut una substancial millora de les seves condicions de vida des de mitjans de segle. Aquesta situació no era fruit de la «*proverbial laboriosidad*» dels camperols, exemplificada

31.- Segons dades extretes del Padró General de 1889 dipositat a l'AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Demografia.

32.- A la vila hi havia l'any 1891 tres col·legis mixtos «*abiertos desde hace más de dos años y sus directores poseen título profesional y admiten la visita del Sr. Inspector (...) existiendo además de aquéllos un colegio de segunda enseñanza*» (AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència, 1891, IV,3). Però amb un professorat pèssimament pagat: «*A los maestros de uno y otro sexo de Espluga de Francolí hace solamente quince meses que no se les paga sus pobres haberes: parece que han pedido licencia para cerrar las escuelas a fin de dedicarse a otras ocupaciones con que atender a su subsistencia, y tampoco se accede a ello*» («Diario de Tarragona», 1885, I,5,p.2) i amb un alumnat totalment desmotivats: «*L'escola era una mena de magatzem de criatures de sis a dotze anys (...) els pares s'accontentaven d'aquesta situació, car la qüestió principal era que la quitxalla, mentre no pogués anar a treballar al defora, no vagabundegés pels carrers*» (Claudi AMETLLA, *Memòries polítiques, 1890-1917*, Barcelona, Ed. Pòrtic, 1967, p. 78 i 81).

sempre en la construcció dels marges i bancals, ni en l'equilibrat repartiment de la propietat o en la col·laboració entre propietaris i conreadors a través de la parceria, com alguns autors han defensat³³; sinó que es devia a una millora del context en què es movien. D'una banda els propietaris locals, que havien retingut les millors terres desamortitzades, tant de l'Església com del Comú, necessitaven diners per invertir-hi i vengueren als pagesos les terres marginals de què disposaven o les cediren en aparceria als jornalers. D'altra banda, els preus del vi experimentaren un creixement molt important. I per acabar, les collites d'olives i de cereals de la segona meitat de segle foren força bones. Tot això va fer que una bona part de la pagesia jornalera montblanquina pogués acumular uns petits capitals i es convertís en petita propietària. Aquest fet és molt important socialment perquè deslligà els pagesos de l'antic vincle que els unia amb la burgesia agrària i els llançà en braços dels seus nous dirigents: la menestralia local. De totes maneres, la pagesia montblanquina no estava totalment deslligada de la burgesia agrària. Per una part hi havien els parcers, lligats en ocasions amb contractes molt durs, i per altra el fet que la pagesia local havia de continuar treballant a jornal dels terratinents perquè no disposaven dels diners suficients per pagar els impostos que gravaven la seva condició de petits-propietaris. Així doncs, l'economia de la pagesia montblanquina finisecular era dual: d'una part les terres pròpies o en aparceria que els proporcionaven bona part dels aliments que consumien i a més, els sous obtinguts com a jornalers de la burgesia local ja fos treballant com a peons en la indústria vinícola local o com a temporers agrícoles. L'arribada de la crisi agrària i la fil·loxera va perjudicar-los doblement. En primer lloc els va fer perdre la feina de jornalers (encara que només fos temporalment) i van deixar de percebre els salaris i no van poder pagar les contribucions. Aleshores l'Estat s'incautà de les seves propietats, ja fos les cases on vivien o la terra que treballaven. Després, a causa de la incautació de les terres van haver de retornar a la situació en què vivien cinquanta anys enrera o van haver d'emigrar.

El segon grup social en importància numèrica era la menestralia. Els artesans de la vila depenien també en gran part de l'economia agrícola, això explicaria que la menestralia encapçalés el moviment pagès reivindicatiu contra la burgesia local, a la que prenia com a model social. La forta implantació artesanal a Montblanc compensava parcialment la manca d'indústries i el seu abast comercial era exclusi-

33.- Entre d'altres Albert BALCELLS, *Cataluña Contemporánea I. (s. XIX)*, Madrid, Ed. Siglo XXI, 1984, p. 24.

vament d'àmbit local. Des de mitjans de segle, la menestralia montblanquina hagué de patir els efectes de la forta competència dels productes industrials arribats per mitjà del ferrocarril; aquesta situació s'agreuà des de mitjans de la dècada del 1880 al produir-se la crisi agrícolà i la consegüent pèrdua de poder adquisitiu dels seus principals clients: els pagesos. Els artesans de Montblanc s'agrupaven en una seixantena de famílies el 1880 i deu anys més tard havien baixat a una cinquantena. Molts d'ells començaven a emigrar. Encara que eren potser el sector més dinàmic de la societat montblanquina, conservaven alguns trets del passat com el d'agrupar-se en uns carrers determinats per oficis. Per exemple, els espardenyers tenien els seus tallers al carrer Major, on n'hem localitzat 6, i al carrer Civaderia, on n'hi havien almenys 2. La menestralia constituïa el grup social més dinàmic però patia d'un fort mimetisme envers la burgesia agrària. Això els va dur a constituir les seves pròpies societats culturals i recreatives com «La Artesana Montblanquense» o els seus Monte-pius i confraries (el «Montepío del Pendón del Santísimo Sacramento de Nuestro Señor Jesucristo»). Políticament la menestralia montblanquina estava dividida entre la submissió a la burgesia agrària de les capes més altes i la direcció del moviment pagès de les capes més baixes. És a dir, entre el republicanisme moderat i el republicanisme radical. Totes dues posicions evolucionarien molt amb el pas dels anys. Els uns vers el conservadurisme de caire catalanista i els altres vers l'anarquisme.

El cim de la societat montblanquina era ocupat per la burgesia agrària. Aquesta classe social estava formada per dues grans branques: d'una part les antigues famílies terratinents molt vinculades a la història de la vila i fins a la de Catalunya com podrien ser les representades per Joaquim M. d'Aguiló, propietari de l'antic vedat municipal de la partida de la Canal, la meitat de la partida de Vinyols i moltes altres finques disseminades pel terme municipal; Ramon Alba i Fabregat, resident a Reus i màxim contribuent local, Narcís Castellví i Vilallonga i el seu germà Lluís M., propietaris de la resta de la partida de Vinyols i també de les vinyes de l'antiga propietat del Mas Gran de Comabella (a Prenafeta) i de gairebé tota la Plana de les Forques³⁴, Josep Ribes, resident a Barcelona i propietari de tota la Vall de Lladrons³⁵ fins a to-

34.- En aquests anys el descendent de la nissaga Castellví era en Lluís Maria Castellví, general de l'exèrcit, mà dreta del Capità General de Catalunya, en Martínez Campos, i protector de la vila. Tingué unes intervencions destacades en les qüestions de la supressió del jutjat de Primera Instància de la vila i en els fets de setembre de 1893 a la vila. Fou ferit lleument en l'atemptat contra Martínez Campos de finals de 1893.

35.- Actualment conegut com la «Vall».

car el terme de Vilaverd, o Josep Sabater Civit, de Prenafeta i hereu del Mas de la Sabatera. D'altra banda hi hauria tot un grup de burgesos no pròpiament agrícoles però molt identificats amb els anteriors sobretot per llaços familiars. Provenien sobretot de les capes menestrals, l'Agustí Sabater Pedrol (venedor de teixits al carrer Major), l'Agustí Pedrol Boada o l'Agustí Pedrol Belart (apotecari i batlle de la vila entre 1890-1891); o de l'èlit de l'administració, com Carles Monfar Cantons (de família notarial molt lligada a Montblanc), Melcior Malet Borràs (fiscal municipal i president del «Cercle Carlí» i de la «Sang» entre moltes altres coses), Jaume Foraster Borràs (Jutge Municipal fins el 1893 i cap local del Somaten) o Antoni Conangla Balcells (Jutge municipal a partir del 1894, carlí i president del «Círculo Católico» el 1880). Bona part de la burgesia montblanquina va començar a emigrar cap a les grans ciutats litorals des de mitjans de segle. Així tindríem que Ramon Alba viu a Reus, Narcís Castellví a Tarragona, etc. Per contra, i seguint la teoria de Jaume Vicens de la «dinàmica del doble salt», bona part de la burgesia agrària comarcal passava a residir a Montblanc. Des de mitjans de segle s'havien establert a la vila gent tant important com una branca de la família Cortiella de Vilaverd, Sala de Blancafort³⁶ o Esplugues de Barberà. Aquestes famílies entroncarien amb l'alta burgesia montblanquina seguint el procés endogàmic característic de la burgesia catalana³⁷. Potser no caldria recordar que la burgesia local monopolitzava totalment l'activitat política i del seu si sortirà la pràctica totalitat de membres del consistori municipal fins a la II República. Estava dividida entre els carlistes, ja en decadència, i els adeptes als partits dinàstics, la pràctica totalitat.

Un altre grup social importantíssim era el clergat³⁸. Els règims liberals havien delmat gran part del poder temporal de l'Església a Catalunya però encara conservava tot el seu pes moral i ideològic³⁹. Però hom pot apreciar ja en aquest final de segle com el cos eclesial català es comença a dividir en dues branques que evolucionaran per separat al llarg dels anys. D'un cantó el clergat dretà i conservador, sostenidor del poder establert i fortament arrelat a les classes po-

36.- Vid. J. RECASENS LLORT, *Blancafort*, Blancafort, Ajuntament de Blancafort, 1986, p. 306.

37.- L'any 1873 la família Sala s'emparentà amb els Forasters, família d'hisendats montblanquins, per mitjà del matrimoni celebrat entre Anton Sala Castelló i Teresa Foraster Borràs.

38.- Encara que molts autors consideren que el clergat del segle XIX, com a grup social no té sentit (entre d'altres el mateix Jaume Vicens Vives), la realitat és que formava un grup clau dins l'estructura social catalana i més en els nuclis rurals.

39.- MAYAYO ARTAL, A.: *La Conca de Barberà...* Op. cit., p. 95.

populars; i d'altre, el clergat renovador format per un grup de clergues joves, cults i amb noves idees, que aspiraven a vetllar per una nova societat vuitcentista. Aquestes dues branques tenien la seva transposició a Montblanc, en les figures de Mn. Ramon Lluch i Dalmases, rector de la parròquia de Sant Miquel, apassionat de les lletres i impulsor de les associacions montblanquines de caire burgès com l'«Ateneu» o el «Centro»⁴⁰ i Mn. Ramon Jové, Arxiprest de la parròquia de Santa Maria, home considerat del «morro fort» i molt vinculat als sectors més conservadors de la vila i en especial als carlins del «Centro Tradicionalista». Aquestes dues branques tenien una convivència força difícil i en ocasions fins i tot conflictiva⁴¹.

El fet que la societat montblanquina es presentés com un conjunt de forces socials molt dividides i contraposades entre si va afavorir notablement la dinàmica social de la vila, en especial pel que fa a la creació d'entitats culturals i recreatives. Però per contra, s'entrà en una espiral de tensió social que, agreujada per la crisi econòmica i la fil·loxera, acabaria per esclatar en el primer terç del segle XX amb una guerra fratricida. La seva primera espurna ja fou a començaments de la dècada dels noranta: els «fets de setembre» de 1893⁴².

1. L'economia montblanquina a finals del segle dinou

L'economia de la vila ducal, i en general de tota la Conca de

- 40.- Mossèn Ramon Lluch Dalmases, rector de la parròquia de Sant Miquel encara que natural de Copons, estigué molt vinculat al moviment associatiu de la vila. Fou un dels promotors de la societat «El Ateneo Montblanquense» i quan aquest es desfé passà a crear el «Centro Montblanquense» d'inspiració liberal cristiana.
- 41.- Les baralles entre les parròquies es poden remuntar al mateix moment de la creació de la parròquia de Sant Miquel l'any 1867 i s'agreujaren amb els nous corrents pastorals impulsats des d'aquesta. La baralla més sonada, a nivell popular, fou la que es produí amb motiu de la celebració de les processons de Setmana Santa de l'any 1886 que, convocades a la mateixa hora i pels mateixos carrers, «*sin la presencia del párroco y sus fieles [de Sant Miquel] podría haber dado días de luto a la pacífica villa de Montblanc*». (AHCM, Secció Notarial, Sèrie Carlos Monfar Cantons, 1886 (2), fols. 849-852).
- 42.- Els fets de setembre de 1893 no són més que una espurna de l'espiral de violència deguda a la greu crisi econòmica que venia patint el camp català des de la dècada anterior que tindria el seu esclat total a partir del 18 de juliol de 1936. Sobre els mateixos podeu veure A. MAYAYO ARTAL, *La Conca de Barberà...* Op. cit., pp. 149-150 i també J.M. PORTA BALANYÀ, *La supressió del Partit Judicial de Montblanc i les seves conseqüències socials. Anys 1893-1896 a «Espitllera»*, núms. 2-3 (febrer-març 1982), pp. 16-19.

Barberà, ha girat sempre a l'entorn de l'agricultura:

«La producción general del partido consistía en algunos cereales, legumbres, raíces alimenticias, castañas, avellanas y frutas. La elaboración de vinos era importantísima. La industria, propiamente dicha, está reducida a la agrícola y a las que con ella se relacionan, pues si bien se explotan algunas canteras de alabastro en Sarreal y hay algunas fábricas de tejidos de algodón y de lana y otra de sulfatos de cal, la verdad es que las de aguardiente y de aceite, la elaboración de vinos (...), la ganadería y demás íntimamente ligadas con la agricultura, son las que dominan y las que realmente constituyen la riqueza de la localidad»⁴³.

Com veiem doncs, la importància de l'activitat agrícola ultrapassava en molt el seu marc econòmic i s'estenia a totes les altres activitats comercials o industrials. L'agricultura era l'eix vertebrador de l'economia comarcal.

1.1. L'agricultura

La Conca de Barberà ha estat des de sempre una comarca eminentment agrícola i fins a mitjans del segle dinou la característica principal de l'agricultura comarcal era que es tractava d'una activitat econòmica dirigida a l'autoconsum i no al lliure mercat. Per tant, el pilar bàsic de l'agricultura de la Conca era el policultiu⁴⁴. Tota l'estructura productiva comarcal seguia la idea central de conrear els productes necessaris per abastir la població. Per desenvolupar aquesta idea els productes conreats eren, bàsicament, els coneguts com la «trilogia mediterrània», o sia: la vinya, les oliveres, i sobretot els cereals. Aquest sistema, imperant arreu del Principat, tenia com a prioritat la producció cerealística, de la que Catalunya ha estat històricament deficitària, però sense oblidar altres productes necessaris en el marc d'una economia de subsistència com els conreus d'horta, fruiters o les plantes industrials, lli i cànem.

43.- RIERA SANS, P. *Diccionario geográfico-estadístico*, Barcelona, 1881-1887, vol. VII, p. 375.

44.- Sobre l'evolució de l'agricultura contemporània espanyola recomanem especialment la consulta de GARCIA SANZ, A. - GARRABOU, R. (eds.) *Historia agraria de la España contemporánea. 1 Cambio social y nuevas formas de propiedad (1800-1850)* Barcelona, Ed. Crítica, 1985, així com la seva continuació: GARRABOU, R.-SANZ FERNÁNDEZ, J. (eds) *Historia agraria de la España contemporánea. 2 Extensión y crisis (1850-1900)*, Barcelona, Ed. Crítica, 1985.

El desenvolupament d'aquesta estructura agrícola s'havia vist afavorit per les condicions geogràfiques de la comarca⁴⁵, que dificultaven l'accés als excedents agrícoles d'altres comunitats, pel pèssim estat de les vies de comunicació i per la deficient integració inter-comunitària (pensem en les diferències de pesos, mesures i monedes, les rivalitats locals i comarcals, etc.).

Però aquesta estructura començà a desnaturalitzar-se des de començaments del segle XIX. Amb un cert retràs respecte a la resta del Principat⁴⁶, la vinya començà a imposar-se sobre la resta de conreus, fet que indica que la comarca entrava en una economia de mercat i s'allunyava de la tradicional economia d'autoconsum. La Conca s'integrava lentament en un marc econòmic capitalista. Des del 1780 la vinya va tendir progressivament a ocupar una major extensió de terra substituïnt la tradicional prepotència dels cereals. Primer s'expandí per les terres que restaven sense conrear, les terres ermes i els boscos, posteriorment substituï els conreus agrícoles marginals com fruiters, etc, i més tard la resta de conreus importants com les oliveres, primer, i els cereals, més tard. Quan ja no troba terra on ficar-se es comencen a explotar els costers de les muntanyes i els roquissers. El procés de roturació de noves terres va poder seguir-se fins a mitjans del segle XIX com demostren els Amillaraments de l'època (amb l'existència encara de terres ermes), mentre que el procés de substitució d'altres productes agrícoles continuarà, amb daltabaixos segons el preu del vi i de la resta de cultius, fins a finals de segle amb l'arribada de la crisi agrícola i la caiguda dels preus del vi.

Un element que ajudaria a explicar l'enorme expansió que la vinya va conèixer a la Conca des de finals del segle XVIII i especialment a partir de la segona meitat del segle XIX és la millora de les comunicacions i sobretot l'arribada del ferrocarril a Montblanc l'any 1863. El ferrocarril de Reus a Montblanc serà el centre de l'economia comarcal.

L'any 1858, dels 3.544 jornals de terra cadastral del terme municipal de Montblanc, 2.771 eren terra conreada (78,1%) i d'aquesta els ceps ocupaven 1.273,2 jornals (el 45,9% del total de la terra conreada i el 35,9% del total de la terra del terme). Si comparem aquestes dades amb les de 125 anys enrera, concretament les del 1731, en què la vinya ocupava només 376,06 jornals de terra, veurem que la vinya va experimentar un creixement de l'ordre del 338,5%. També és interes-

45.- IGLÉSIES, J.: *La Conca de Barberà* a «Geografia de Catalunya», Op. cit., pp. 256-258.

46.- PORTA BALANYÀ, J.M.: *La vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1986, p. 34-36.

sant destacar que mentre el 1731 el total de terres improductives (erms, roquissers, bosc, etc.) pujava a 2.189,14 jornals, el 1858 només era de 773,16 jornals. Això fa pensar que la major part d'aquesta terra es dedicà als ceps.

Distribució de la superfície del terme municipal de Montblanc (1731-1858)

	1731		1858	
Superfície del terme	3.547,2	jornals	3.544,2	jornals
Terres productives	1.358,0	"	2.771,0	"
Terres no productives	2.189,1	"	773,1	"
Vinya	376,0	"	1.273,2	"
Oliveres	250,5	"	346,5	"
Sembrat	718,1	"	712,5	"
Horta	7,3	"	293,1	"
Noguers	6,0	"	--	"
Avellaners	--	"	145,6	"
Bosc	261,3	"	95,1	"
Erms	1.658,6	"	37,6	"
Roquissers	269,1	"	156,8	"
Garriga	--	"	483,5	"

Però tot aquest procés expansiu de la vinya patí una forta desaceleració des de finals de la dècada del 1870 i començaments de la del 1880. En aquells anys, l'articulació progressiva d'un mercat mundial, resultat de les necessitats de desenvolupament del capitalisme, va desencadenar tot un seguit de crisis agrícoles que s'allargaren fins els tres primers decennis de l'actual segle. Aquelles crisis foren, pel que fa al sector vitivinícola català, el resultat de tot un conjunt de factors com la pèrdua del tradicional mercat americà, la pèrdua del mercat francès (quan aquest es va recuperar dels efectes de la fil·loxera), la incapacitat per trobar altres mercats exteriors alternatius i la sobreproducció mundial de vi deguda, d'una banda, a la recuperació de les vinyes gales, i d'altra, a l'extensió del conreu de la vinya a països sense tradició productora (per exemple Algèria) i a una millora general de la productivitat física agrària⁴⁷.

47.- PUJOL ANDREU, J.: *Les crisis de malvenda del sector vitivinícola català entre 1892 i 1935* a «Recerques», núm. 15 (1984), Barcelona, pp. 59-79, especialment pp. 59-61.

Davant aquesta situació, l'única sortida possible del camp català era fer créixer la seva producció i abaratir el producte, augmentant el capital d'explotació i millorant els rendiments productius a través de la mecanització i la científicació de l'agricultura del Principat. Fins aquest moment la producció agrícola catalana, i dins d'ella la de la Conca de Barberà, havia anat creixent sobretot a través de l'augment de la superfície conreada (encara que també pot parlar-se d'un cert creixement dels rendiments mitjos obtinguts per unitat de superfície conreada i d'alguns progressos derivats d'un millor aprofitament del mercat interior). Però a partir del 1880, aquest progrés fou insuficient. Calia ultrapassar la fase pre-capitalista i introduir-se en el nou mercat mundial.

Fer créixer la producció agrícola a la Conca de Barberà era un objectiu a assolir a través de dues possibles vies. El primer camí era el ja tradicional sistema de posar en explotació totes les terres disponibles, fossin bosc o erms. Però això era del tot impossible perquè des de mitjans de segle, com hem vist, pràcticament no es disposava d'espai físic per a fer-ho. Totes les terres susceptibles de ser posades en explotació estaven ja produint, de tal manera que a la dècada del 1880 no quedava res més que petites porcions de terres molt marginals. Ja des de mitjans de segle, amb el segon període expansiu de la viticultura catalana, s'havien aprofitat totes les terres que podien donar alguna cosa, com era el cas de les antigues terres comunals de Montblanc de la partida de «Campmagre» on el nom ja indica la pobresa dels sòls. L'altra possibilitat era fer créixer la producció mitjançant la intensificació dels cultius, aprofitar millor les terres en explotació a través de l'aplicació de noves tècniques agrícoles i de la mecanització, a fi d'augmentar els rendiments. Les tècniques agrícoles anteriors a la fil-loxera havien quedat obsoletes; a tall d'exemple, direm que a Montblanc encara era d'ús corrent l'arada dita «romana»⁴⁸. Aquestes millores tècniques foren introduïdes molt poc a poc en el món rural català i amb l'ajut d'institucions com l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, fundat el 1851, o els consells provincials d'agricultura⁴⁹. Malgrat tot, l'analfabetisme generalitzat de la pagesia catala-

48.- Sobre les tècniques de la vinya anteriors a la fil-loxera podeu veure a Emili GIRALT: *Les tècniques de la viticultura anteriors a la fil-loxera a «L'Avenç»*, núm. 31 (setembre 1980), pp. 64-71 i concretament sobre la vinya montblanquina existeix un treball de curs inèdit de GRAU PUJOL, J.M. i SERRA CENDRÓS, G. *Etnologia de la vinya montblanquina* dipositat al Departament d'Antropologia de la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona.

49.- Aquests van intentar dur a terme una tasca divulgadora de les noves tècniques agrícoles enviant, per exemple, obres explicatives o tècniques als Ajuntaments perquè les fessin arribar als propietaris locals.

na, la mentalitat de tipus tradicional característica de tota pagesia i, sobretot, l'abundància de mà d'obra barata podien molt més que totes les recomanacions i ensenyaments que l'IACSI i altra gent il·lustrada volien introduir en l'agricultura del país.

Una alternativa interessant d'intensificació dels cultius que tenien els pagesos montblanquins era la de convertir les terres de secà en terres de regadiu. Però l'evolució de l'àrea de regadiu de Montblanc des de finals del segle XVIII era negativa. A mitjans del segle XVIII l'àrea regada del terme municipal de Montblanc representava el 33% de tot el terreny conreat⁵⁰, mentre que el 1900 havia baixat fins al 5%⁵¹. Examinant més acuradament les dades, podem observar que el que s'havia reduït era sobretot l'àrea cerealística de regadiu, mentre que, pel contrari, l'àrea hortícola havia crescut. Les causes del descens del regadiu a la vila són molt variades i complexes i van des de l'augment de les necessitats d'aigua de la població de la vila a causa del creixement demogràfic, fins al deteriorament progressiu que van experimentar les conduccions i la resta de la infraestructura necessària per al regadiu. Hem de pensar que els rius Francolí i Anguera proporcionaven una quantitat molt irregular i insuficient d'aigua per poder regar adequadament els conreus montblanquins⁵². Per això s'empraven les fonts a fi d'augmentar els cabals. La més important era la Font de Vinyols, que permetia regar tota la partida de Vinyols i part de la partida de la Font de les Monges. La seva aigua procedia de les muntanyes dels Plans i de la Vall i es recollia en un aljub⁵³ -o gran bassa- de 300 pams de llargada, 128 d'ample i 20 de fondària. L'aigua disponible es repartia entre els pagesos de la zona segons el número de jornals de terra de cadascun. A més, hi havia un encarregat de cuidar-se del bon repartiment anomenat «regador» que era escollit pels mateixos pagesos. Una altra construcció important, que possibilitava l'aprofitament de l'aigua del Francolí per regar les partides de les Parellades, era la mina o aqüeducte acabat de construir el 1762. Aquest riu també permetia regar les partides de les Talaveres, Horta del Miracle, de la Mercè, de Vilasauba, d'en Martí, part de la Sallida. El riu Anguera regava l'altra part de la Sallida,

50.- PORTA BALANYÀ, J.M.: *La vila de Montblanc*, Op. cit., p. 26.

51.- IGLÉSIES, J.: *Situació i estadística dels espais cultivats de la Conca de Barberà en la primera meitat del segle XX* a «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», VIII, Barcelona, 1972, p. 152-153.

52.- ELIAS DE MOLINS, J.: *Los riegos en la provincia de Tarragona. Orientaciones sociales agrárias*, Barcelona, s.d., p. 22.

53.- La seva construcció dataria del 1623 segons Josep GUARRO a *La mina de la Sallida* al periòdic «La Conca de Barberà», núm. 212 (4-V-1907), pp. 2-3 dipositat al Museu Comarcal de la Conca de Barberà.

com ja hem dit, també la del Ribera, Siscar i petites hortes aïllades d'altres partides properes. Per la seva banda, l'aigua que venia del barranc de la Vall ajudava a regar les partides de Vinyols, la Vall i la Sallida. A més de totes aquestes zones de regadiu, hi havia petites hortes que rebien el nom de les fonts que també el donaven a la partida⁵⁴.

Però el regadiu era molt problemàtic per la manca d'aigua. Eren molt freqüents les baralles entre pagesos perquè els regants que tenien les terres més properes al manantial solien regar més que la resta i això produïa un fort malestar⁵⁵. Si el regant disposava de diners, cosa que no era gaire freqüent a l'època, el que feia era comprar part de l'aigua que corresponia a un altre regant, com féu, per exemple, Carles Monfar Cantons que el 1885 adquirí dues hores d'aigua a Joan Farriol Sanromà pel preu de 1.000 pessetes de l'època⁵⁶. O si no, es podia intentar «distreure» una mica l'aigua⁵⁷.

Així doncs, la manera tradicional d'intensificar els conreus estava closa i fins i tot en regressió fins a finals del segle XIX. Pel que fa a l'aplicació de les noves tècniques agrícoles, aquestes no foren introduïdes a la comarca fins al desenvolupament del moviment cooperatiu, amb la construcció dels cellers i la difusió de les noves tècniques adients als ceps americans. La causa principal d'aquest important retard serà la mateixa que farà que no s'explotin directament les terres per part dels propietaris sinó que les lloguin a segons: als propietaris els resultava molt més rendible llogar jornalers que comprar màquines per fer la mateixa feina. A més, als hisendats locals els hi mancava una mica l'esperit innovador i capitalista que caracteritzava l'empresariat català de l'època. De totes maneres, cap a finals de segle, degut a la crisi agrícola i a una menor oferta de jornalers a causa de l'emigració massiva d'aquests cap a les grans ciutats, els propietaris rurals van haver de mirar amb millors ulls la possibilitat de mecanitzar l'agricultura comarcal. La formació de cooperatives, en part, no seria més que un reflex d'aquest canvi de mentalitat, encara que més

54.- CHAPARRO, F.: *Les hortes de Montblanch* a «Aires de la Conca» núm. 144 (27-VIII-1921), p.6 i «Agricultura» (Revista Agrícola Catalana) núm. 15 (5-VIII-1921), pp. 367-368.

55.- A.H.C.M., Secció Montblanc, Sèrie Llibres d'actes, 1883, VII, 26, fol. 61-61v. Informe al Governador Civil que els regants de la font de Vinyols han vingut aprofitant les aigües de manera que el predi més proper a la font rega fins que li sembla i així successivament, sense diades ni tandes.

56.- AHCM, Secció Notarial, Sèrie J. Ramon, 1885 (T.2), fol. 975.

57.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència Municipal, 1892, IX,1. Àngela Vallvè Casanoves ingressa a la presó municipal per complir una pena de sis dies de presó per «distracción de aguas».

deguda a causes de necessitat que no de voluntarietat.

Però un altre problema apareixia davant la possibilitat de mecanitzar l'agricultura de la Conca, i era la necessitat d'efectuar fortes inversions econòmiques. Disposava la burgesia local de suficients capitals? si no era així, ¿podia aconseguir-los? La resposta a ambdues preguntes és no. Només cal examinar breument l'estructura econòmica comarcal.

Com veurem més endavant en estudiar el comerç de la vila, la major part dels beneficis generats per l'agricultura montblanquina no revertien en l'economia local a l'estar la comercialització del vi en mans de gent de fora la comarca. Per això la burgesia local no disposava de suficients capitals per invertir-los, primer, en la mecanització, i més tard, en la replantació de la vinya després de la fil·loxera. Pel que fa als sistemes financers locals, en aquella època estaven lligats a la usura. La gent amb diners practicaven la usura hipotecant les terres mitjançant escriptures notarials (falsificant en moltes ocasions els percentatges) per tal d'assegurar-se contra tota possible pèrdua. Un exemple molt aclaridor de tot això podria ser el fet que en l'inventari dels béns de Josep Sala i Abelló, un dels grans burgesos terratinents de la comarca, que tenia deixats crèdits per valor de 13.727 pessetes a diferents pagedos de la Conca⁵⁸. Però no sols eren els propietaris que exercien la usura, sinó que en general la practicaven tots aquells que disposaven de diners líquids com els notaris, advocats, farmacèutics, etc. Pasqual Carrion assenyala que la usura fou una de les causes de l'agreujament del latifundisme al món rural ja que la manca de crèdits agrícoles feia que els petits propietaris que no disposaven de capital per comprar adobs ni eines noves (cas de la majoria de la pagesia montblanquina), ordinàriament havien de viure empenyorats i a l'arribar l'època de la collita ja ho devien pràcticament tot. Per tant, la pagesia hi sortia perdent sempre i per partida doble ja que havien de vendre barat i comprar car⁵⁹. Amb la

58.- AHCM, Secció Notarial, Sèrie R. Gosé Blavia, 1880, fol. 71 i ss.

Els rèdits escripturats solien oscil·lar entre el 3-6% encara que n'hem trobat de superiors. Però hem de pensar que no era molt corrent que les escriptures notarials reflectissin tota la veritat sinó només l'estat de la qüestió. Això fa pensar que els rèdits podien ser força superiors a les xifres assenyalades.

59.- CARRION, P.: *Los latifundios en España*, Barcelona, 1975, p. 290.

Realment resulta difícil estudiar el latifundisme al camp català. I concretament a la Conca de Barberà la manca de documentació ho dificulta encara més. De totes maneres, a Montblanc, l'any 1880 l'Administració recaptà 248.000 pessetes per contribucions a 1.669 contribuents. D'aquests només 225 (13%) pagaven més de 100 pessetes i 7 més de 500 pessetes (3 en pagaven entre 500 i 1.000 pessetes i 4 entre 1.000 i 2.000 pessetes). Això pot donar una idea de la concentració dels béns existents en unes poques mans.

concessió del monopoli de l'emissió de bitllets del Banc d'Espanya el 1874, aquest va anar instal·lant sucursals a totes les províncies de l'Estat. El 1880 fou designat corresponsal del Banc d'Espanya a tot el partit judicial de Montblanc l'advocat Josep Gassol Millé. Més tard s'encarregà de dita sucursal el botiguer Rafael Gener Segalar, al mateix temps que Josep Torres Debat fundava una mena de banca privada, i, finalment, es fa càrrec de dita sucursal Joan Poblet i Civit, que pel seu cantó també constituí una banca privada⁶⁰. L'establiment d'aquesta mena de cases bancàries féu que l'activitat comercial i industrial de la vila millorés considerablement però el fet que la majoria de capitals anessin a parar a la indústria i al comerç no va repercutir directament sobre l'agricultura local⁶¹.

Altres dos punts a considerar en analitzar l'agricultura montblanquina a finals del dinou són l'estructura de la propietat i els contractes d'arrendament. Sobre l'estructura de la propietat agrària ja hem assenyalat anteriorment que al Montblanc finisecular predominaven les petites explotacions agrícoles en mans dels antics jornalers. Pensem que cap dels grans hisendats montblanquins posseïa terres de més de 100 jornals d'extensió a mitjans del vuit-cents. Per exemple, Narcís Castellví i Vilallonga deixà a la seva mort, el 1894, terres l'extensió de les quals era de 25 jornals; Joan Casanovas i Farriol, un altre gran hisendat, tenia, el 1861, 75 jornals a la partida de la Vall; Ramon Foraster Borràs el 1877 tenia 73,8 jornals a la partida de Vinyols; Josep Gassol Millé, terratinent i advocat, en tenia 71,7 a la partida de la Pasquala l'any 1877; o Joaquim M. d'Aguiló tenia el 1861 73,18 jornals a les partides de Vinyols, Amalguer i Sallida. El que sí que passava era que les propietats d'aquests grans hisendats locals estaven concentrades en determinades partides, com hem pogut veure, i, a més de ser les millors terres, estaven destinades a productes agrícoles comercialitzables (sobretot la vinya). Una altra cosa remarcable en l'evolució de l'estructura de la propietat és que mentre de 1880 a 1885 es tendeix a un major repartiment de la propietat (per exemple, Ramon Foraster Borràs tenia el 1877 73,8 jornals de terra; el 1887 baixa a 68,1), a partir de l'arribada de la crisi agrícola a mitjans de la dècada del 1880, la propietat torna a concentrar-se en poques mans. Aquest procés es veu perfectament reflectit en l'evolució de la riquesa dels contribuents montblanquins.

60.- VIVES i POBLET, LI.: *Narracions històriques de la vila de Montblanc*, Montblanc, 1960, inèdit, p. 559.

61.- GONZALEZ PORTILLA, M.: *Acumulación de capital y crisis en el sector agrícola a «La cuestión agraria en la España contemporánea»* dirigida per TUÑON DE LARA, pp. 31-101 i també NELL, E.J., *Circulació del crèdit i intercanvi a la transformació de la societat agrària a «Recerques»*, núm. 7 (1977), pp. 33-57.

*Classificació segons la riquesa dels contribuents
montblanquins (1880-1894)*

	1880-81	1885-86	1890-91	1893-94
Fins a 25 cts.		8		
De 25 cts.-1 pts.	52	74	154	175
1-5 pts.	284	70	220	262
5-10 pts.	376	199	230	220
10-20 pts.	294	384	326	314
20-30 pts.	187	290	190	172
30-40 pts.	115	206	112	116
40-50 pts.	98	130	62	61
50-100 pts.	112	117	161	151
100-200 pts.	85	112	84	54
200-300 pts.	28	40	19	23
300-500 pts.	23	18	22	14
500-1.000 pts.	3	6	6	4
1.000-2.000 pts.	4	3	3	2

Font: AHCM. Elaboració pròpia a partir dels Padrons Municipals.

Com podem veure, de 1880 a 1885 hi hagué una millora generalitzada de la riquesa dels montblanquins (la riquesa rústica declarada passa de 98.197 pessetes el 1880 a 177.437 el 1885). Baixa el nombre de contribuents de més petita contribució i pugen la resta de sectors, sobretot els intermigs. Això fou degut, sens dubte, als bons preus del vi i que van permetre l'adquisició de terres marginals que ja no eren rendibles per als grans propietaris. Una segona etapa aniria de 1885 a 1890-91. En aquest moment la situació es capgirà. Les classes mitges s'empobriren i pujà el nombre de petits contribuents. Aquesta caiguda de les classes mitges és igualment constatable en les altes. Eren els anys en què la crisi agrícola feia estralls a la comarca i el preu del vi patia enormes sotregades. La darrera fase, entre 1890-93, es caracteritzaria per una accentuació dels trets anteriors i un empobriment progressiu dels petits propietaris, que es van veure obligats a vendre's les terres abans que l'Estat les incautés per manca de pagament de les contribucions (el 1915 l'Estat conservava encara 91,7 jornals de terra). Eren els anys de la fortíssima crisi agrícola, quan la fil·loxera trucava a les portes de la comarca.

Pel que fa als contractes d'arrendament, a la Conca de Barberà mai havia arrelat, per les condicions geogràfiques, el contracte de masoveria. D'altra banda els contractes de rabassa morta estaven del tot oblidats. Els propietaris s'inclinaven cap als contractes temporals perquè així podien augmentar els seus guanys. De totes maneres en-

cara podem trobar cassos aïllats d'establiments, sobretot als pobles més petits de la comarca o bé a les terres de pèssima qualitat. La forma de contractació més extesa a finals del segle XIX a Montblanc era l'aparceria. Aquesta mena de contractes eren els més beneficiosos pels propietaris ja que cedien les terres per un període de temps prèviament establert (en la documentació consultada oscil·lava entre els 29 i els prop de 50 anys) a condició de pagar una part proporcional de la collita (que solia ser entre la meitat, si la terra era bona, i el quint, si era dolenta) i fer algunes millores en l'explotació (arrencar els ceps vells i plantar-ne de nous, construir marges, etc.). Els arrendataris solien refusar molt aquesta mena de contracte temporal, però en època de crisi valia més això que passar la gana d'un jornalier. Aquesta mena de contracte es generalitzà a partir de l'arribada de la fil·loxera. Una conseqüència directa de l'extensió dels contractes d'aparceria fou la progressiva descapitalització del camp català al permetre aquests que el propietari, que tenia els diners (encara que en el cas de la burgesia montblanquina no fossin tants com hom pensa) no hagués de realitzar altra despesa que el pagament d'una part o de tota la contribució rústica. Així la gran tasca replantadora posterior a la fil·loxera va caure de ple sobre les espatlles dels parcers catalans més que no pas sobre els rendistes⁶².

L'agricultura local, eix vertebral de la vida econòmica montblanquina, caracteritzada pel predomini vitícola en un règim de petita i mitjana propietat, es trobava a finals de segle progressivament descapitalitzada per la cada cop més freqüent utilització dels contractes d'aparceria, amb un retard tecnològic cada cop més evident i una manca total de recursos econòmics per encarar-se amb una inajornable tasca de renovació. Sobre aquesta estructura a partir del 1893 hi incidirà un nou factor: l'arribada de la plaga fil·loxèrica.

Segons Claudi Oliveres, cap de l'Estació Enològica de Reus, la fil·loxera va arribar a la Conca l'any 1890⁶³. Josep Iglésies coincideix en la data de l'arribada però creu que l'enfermetat provenia no d'Igualada sinó de l'Alt Camp⁶⁴, encara que reconeix que les seves dades no concorden amb les de Miró Esplugues de Barberà. El que

62.- Els contractes d'aparceria, predominants en aquesta època a la comarca, eren un fre per a l'aportació de nous capitals ja que permetia als propietaris agrícoles estalviar-se d'invertir en les seves terres i poder dirigir els seus cabals cap a d'altres sectors econòmics. En canvi, obligava els llogaters a intensificar els seus esforços productius i a reinvertir els seus beneficis en l'explotació i millora de les terres.

63.- OLIVERAS, Cl.: *Datos para un avance sobre la viticultura de la provincia de Tarragona*, Reus, 1915, p. 25.

64.- IGLÉSIES, J.: *La crisi agrària 1879 a 1900: la fil·loxera a Catalunya*, Barcelona, 1973, p. 203.

és del tot segur és que l'any 1893 la plaga arribà a Montblanc i no l'any 1895 com alguns autors sostenien⁶⁵. Ja anteriorment, concretament l'any 1888, el Secretari de l'Ajuntament de la vila apuntava en un esborrany al Llibre de Correspondència del dia 1 d'agost que les vinyes d'un tal Rafael Andreu i d'altre dit Ramon Abelló eren atacades per una enfermetat desconeguda. Això podria fer-nos pensar en un primer brot fil·loxèric⁶⁶, però no és del tot segur, sobretot donada la llunyania cronològica amb la confirmació de l'existència de la plaga. L'any 1892 torna a esmentar-se la presència d'una enfermetat desconeguda a la partida de l'Estepar⁶⁷ i aquesta sí que podria tractar-se de la fil·loxera. De totes maneres la confirmació oficial de l'arribada de la plaga no es donaria fins el dia 16 de juny de 1893. En aquella data la Secció Provincial de Plagues del Camp informava a l'Ajuntament que un cop revisada pel seu capataç una vinya d'un tal Agustí Roig⁶⁸, aquest confirmà l'existència del brot fil·loxèric⁶⁹. Així doncs, el juny del 1893 la fil·loxera s'endinsava pel terme municipal de Montblanc, concretament a la partida de la Tossa⁷⁰.

En aquelles mateixes dates, el poble de Sarral també era ja atacat per la plaga⁷¹. I a la Guàrdia dels Prats, dins el terme municipal de Montblanc, es detectaren focus fil·loxèrics durant aquell fatídic estiu del 93⁷². L'octubre d'aquell any el brot fil·loxèric assolí ja una magnitud considerable⁷³ i cap a finals d'any la taca es desplaçava cap a la província de Lleida deixant al seu darrera una comarca desolada⁷⁴. Els anys 1894 i 1895 van ser de l'autèntica devastació fil·loxèrica a la Conca. Tenim notícies que la devastació era terrible a l'Espluga de Francolí⁷⁵ i Blancafort⁷⁶, mentre que a Montblanc la plaga no deixava cap cep sencer⁷⁷.

65.- VIVES i POBLET, Ll.: Op. cit., p. 75.

66.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència Municipal, 1888, VIII, 1.

67.- IGLÉSIES, J.: Vid. Nota 64.

68.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència Municipal, 1893, VI,16.

69.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Llibres d'Actes, 1893, VI, 18, fol. 32v.

70.- Al partit judicial de Montblanc ja hi era present abans, segons consta en l'escrit: «existe ya en varios pueblos del partido».

71.- «Diario de Tarragona», 1893, VII, 1, p.1.

72.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència Municipal, 1893, VI, 19.

73.- A Montblanc la fil·loxera era ja constatable en gran escala a les partides de la Tossa, Calaf, Amalguer i Mas Franc de la Guàrdia; segons nota de l'Ajuntament amb data indeterminada de l'octubre de 1893 dipositada a l'AHCM, Secció Agricultura, Caixa 1 (Sig.III.1).

74.- «Diario de Tarragona», 1893, X, 1, p. 2.

75.- Ibídem, 1895, VII, 12, p.2.

76.- Ibídem.

77.- «La Opinión», 1894, VII, 12, p.2; 1894, VII,18.

A la Conca de Barberà l'actitud de la pagesia davant l'extensió de la plaga fou quasibé la mateixa que la dels seus companys de la resta del Principat. La despreocupació fou la tònica general de bon començament. El país estava més preocupat pel baix preu que registraven els vins i alcohols i pel proper pagament dels impostos que no per la pèrdua d'una part (encara que fos important) de la collita, fet que, per altra banda, no els era nou ni desconegut per les freqüents inclemències metereològiques i la passa d'altres moltes enfermetats de la vinya.

«Los focos de la filoxera descubiertos el año pasado en este término municipal van tomando incremento y aparecen otros de nuevos (...) no preocupa hoy lo que debiera, por la sencilla razón de que bajo la base de que no desaparecieran los viñedos, también el país ha de ser en extremo miserable, por la grave depreciación del vino y alcoholes, además de los crecidos impuestos que pesan sobre los contribuyentes que viven en poblaciones rurales. (...) que si no se remedia pronto la angustiosa situación del agricultor, luego tocará las consecuencias, pues no tendrá otro remedio para cobrar las contribuciones que incautarse de las fincas; ¿y luego que ha de suceder? Dios lo sabe.»⁷⁸

Si no hi havia especial preocupació per l'extensió del brot fil·loxèric, tampoc no hi havia gran interès en replantar de nou la vinya morta.

«Los cosecheros no manifiestan gran empeño en sustituir las vides que perecen por variedades americanas, suponiendo que los desembolsos hechos por tan costosa operación no han de ser reproductivos, puesto que la depreciación del vino es mayor día a día, y los arruinados contribuyentes tendrían que contraer deudas para replantar las viñas, cuando no pueden con la pesadumbre de los tributos y tienen que resignarse a que la Hacienda se incaute de sus fincas.»⁷⁹

Per intentar coordinar les tasques de lluita contra l'insecte es nomenà una comissió dita «Junta de defensa contra la filoxera» presidida per Jaume Foraster Borràs, Jutge municipal i membre de l'IACSI, i de la que també formaven part Agustí Pedrol Boada, també membre de l'IACSI, Josep Antoni Belart Arrufat, Juan Molner Duran, Ramon Riba Borràs i Joan Palau Canela⁸⁰. Aquesta junta de propietaris, formada el 1887 entre els membres més destacats de la burgesia agrària local, es mostrà absolutament inoperant. La seva acció més destacada fou l'intent de crear a Montblanc un viver de ceps americans l'any

78.- *Ibidem.*, 1894, VII, 12, p.2.

79.- *Ibidem.*, 1894, VII, 18, p. 2.

80.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència Municipal, 1887, VIII, 8.

1890, quan la fil·loxera encara no era a la vila. L'acord fou molt ben acceptat per l'Ajuntament⁸¹ però la manca de recursos paralitzà el projecte. Finalment la iniciativa fou recollida el 1894 -quan la fil·loxera ja delmava els camps de la Conca- per la secció provincial⁸² i el vi-ver es construï a l'Esplugu de Francolí⁸³.

El 1887, el mateix any que es creava a Montblanc la «Junta de defensa contra la filoxera», tenia lloc a la vila ducal una importantíssima reunió de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre per tractar la situació de l'agricultura del país. D'aquesta reunió⁸⁴, a la que assistiren la pràctica totalitat dels terratinents de la Conca, en va sortir la formació d'una subdelegació de l'IACSI a Montblanc⁸⁵. La comissió estava presidida pel llavors alcalde, Josep Sabater Civit (un dels majors productors de vi de tota la Conca i hereu del mas de la Sabatera de Prenafeta), tenia com a vicepresident Josep Sabater Calvet (fill de l'anterior), de secretari Miquel Alfonso Anguera (conegut com l'«Americano») i de vocals Josep Gassol Millé (propietari de les terres del Mas de la Pasquala i advocat), Salvador Cantó Sabaté (conegut com el «Fargater» per ser propietari de les terres i molí de la Farga a la partida de la Sallida) i Jaume Foraster Borràs (Jutge local i president de la Junta de defensa contra la fil·loxera). Probablement, d'aquesta mateixa gent sortí l'any 1893 la iniciativa de constituir a Montblanc una cambra agrícola «*que puede reportar inmensos beneficios a la hoy abatidísima agricultura*»⁸⁶. Sabem que arribà a crear-se⁸⁷ però no tingué cap repercussió.

Per moltes comissions que es formessin, la fil·loxera va anar avançant i se li anaren afegint any sí i altre no enfermetats que, com el mildiu, van anar delmant el camp montblanquí⁸⁸.

81.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència Municipal, 1890,V,8.

82.- «Diario de Tarragona», 1894, I, 14, p. 1.

83.- Ibídem., 1895, IV, 4, p. 2.

84.- CANTÓ, R.: *Història de la Ilustre y Real Vila Ducal de Montblanch*, manuscrit inèdit dipositat al Museu-Arxiu de Montblanc, 1894, vol.VII, p.69.

La reunió es celebrà el dia 20 de desembre de 1887.

85.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència Municipal, 1888, I, 23.

86.- Ibídem., Sèrie Llibres d'Actes, 1893, I, 1, fol. 2.

87.- «Diario de Tarragona», 1893, I, 13, p. 2.

88.- El mildiu va fer perdre les 2/3 parts de la collita de raïm l'any 1889 i tornà a presentar-se a la vila els anys 1890 i 1894, ja en plena expansió de la fil·loxera. Sobre aquesta darrera passa del mildiu comentava el cronista local del «Diario de Tarragona» (27-IX-1894, p.2):

«(...) la inmensa mayoría de los viñedos (...) han sido invadidos por el mildiu, en algunos de los cuales solo se han salvado de la invasión los muy contados que con oportunidad fueron sulfatados, lo cual debería servir de aviso a los viticultores; pero están tan apegados a la rutina ...».

Les conseqüències de les desfetes ocasionades per la fil·loxera van ser terribles. La pagesia fou, sens dubte, la classe social més afectada. L'Ajuntament, per apaivagar d'alguna manera la fam i el descontent va cedir les terres comunals dels Plans als pagesos pobres de Montblanc però moltíssimes famílies van haver d'emigrar cap el Pla del Llobregat i el Maresme, «cercant en la indústria el pa que l'agricultura els negava»⁸⁹. Els menestrals també van patir molt els efectes negatius de la plaga: molts boters, constructors de carros i marxants de bestiar van haver d'emigrar cap a Valls o Reus. Fins i tot alguns propietaris agrícoles es van veure ofegats pels deutes, i molts d'ells van començar a deixar el món de l'agricultura per passar-se al més segur i còmode camp industrial o comercial.

1.2. La ramaderia

Pel que fa a la ramaderia, el bestiar montblanquí, com el català en general⁹⁰, ha estat des de sempre en la seva major part subordinat a l'activitat agrícola. Encara que no disposem de dades molt exactes sobre el nombre de caps de bestiar de la vila, hem de suposar que devien voltar el miler. La major part d'aquests caps de bestiar devien ser bous, tal com exposa Vives i Poblet⁹¹, però aquesta qüestió no està del tot clara. A tall de mostra podem indicar que l'any 1881 el pastor montblanquí Ramon Santacana Clofent fou denunciat per fer pasturar el seu ramat en terres que no eren seves⁹², el seu ramat es composava de 47 cabres i 30 bous. Com podem observar, el nombre de cabres era superior al de bous, encara que no sabem si la resta de pastors tenien idèntica proporció d'animals. També és possible que els ramaders locals intentessin amagar el nombre exacte de cabres de la seva cabana pels efectes nocius que l'acció depredadora de les cabres. Les autoritats de l'època no volien que les cabres fossin més

89.- VIVES i POBLET, Ll.: Op. cit., p. 76.

90.- Sobre la ramaderia recomanem la consulta de CABO ALONSO, A., *La ganadería española. Evolución y tendencias actuales a «Estudios Geográficos», XXI (1960), pp. 123-169* però especialment les pp. 124-125; GEHR, *Contribución al análisis histórico de la ganadería española, 1865-1929* a GARRABOU-SANZ, «Historia agraria de la España contemporánea», Op. cit., pp. 229-278; SUDRIÀ, C., *Per una història de la societat pagesa tradicional: les formes de treball (X). La ramaderia transhumant a «L'Avencç», núm. 39 (juny 1981), pp. 42-49.*

91.- VIVES i POBLET, Ll.: Op. cit., p. 594.

92.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència Municipal, 1881, V,28.

nombroses que els bens: «*solo se autorizará el pastoreo de ganado cabrío yendo mezclado con ganado lanar, de manera que predomine el número de cabezas de éste en cada uno de los rebaños*»⁹³. Així doncs no seria del tot impossible que el nombre de cabres fos molt més alt del que apareix en els recomptes oficials perquè aquest animal presentava l'avantatge o l'inconvenient (segons es miri) de menjar-s'ho pràcticament tot. A fi d'evitar l'acció destructora del mateix sobre els brots tendres dels arbres les feien anar conjuntament amb bens perquè «*yendo el ganado cabrío mezclado con mayor número de lanar no se detiene áquel en cada mata con la persistencia que cuando va solo*»⁹⁴.

De l'animal sobre el que els recomptes oficials no proporcionen cap dada concreta és el porc. No en sabem el nombre perquè la seva cria era bàsicament familiar. Cada família tenia el seu porc i el seu aviram per al consum particular, fet que impedeix conèixer la seva veritable extensió. Un altre animal domèstic sobre el que no disposem de notícies és la vaca. Només hem esbrinat indirectament que un ramader montblanquí, un tal Pere Serra, el 1881 en tenia 34.

La ramaderia montblanquina

<i>Anys</i>	<i>Cavalls</i>	<i>Mules</i>	<i>Ases</i>	<i>Cabres i Bens</i>
1861	1	288	240	188
1892	10	190	225	763
1893	29	177	262	--
1894	23	183	260	--
1895	32	172	270	--
1896	32	172	270	--
1897	32	172	270	--
1898	29	176	266	--

Font: Elaboració pròpia a través dels Apèndix dels Amillaraments.

Com es pot observar, han desaparegut els bous com a animals de tir (en el resum del 1861 hi apareixien encara 3 animals dedicats a la «labor») substituïts per cavalls o egües, mules o ases. Els ases constituïen el principal animal lleuger de tir i el seu nombre va créixer quan la crisi econòmica va ser més forta, mentre que en anys bons les mules i els cavalls eren els animals preferits.

93.- *Ibidem.*, 1881,X,8.

94.- *Ibidem.*

Una qüestió important és la de l'alimentació d'aquests ramats. Com ja hem dit anteriorment, la cabana montblanquina estava totalment supeditada a l'agricultura local. La seva base alimentària eren els rostolls i les herbes de les vinyes. Però també disposaven de les pastures que proporcionaven les garrigues i boscos de les muntanyes properes, sobretot a l'hivern, mentre que a l'estiu buscaven els rostolls dels sembrats i les herbes de les vores dels rius i de les valls ombrívols. A més, l'Ajuntament, seguint disposicions provincials, cedia als ramaders les pastures dels Plans de la Vila a canvi d'un arrendament anual de 60 pessetes⁹⁵. Els pastors més importants de Montblanc portaven els seus animals a pasturar al bosc de Poblet, de l'Estat, pagant una quantitat que l'any 1881 era de 68 pessetes⁹⁶.

Però hi havia uns dies a l'any que la ramaderia passava al primer pla a Montblanc: eren els dies de les fires. Les fires de Montblanc, que a finals del dinou es celebraven els dies 6, 7 i 8 de desembre, tenia una importància fins i tot supra-comarcal com reconeixien els diaris de l'època:

«La villa de Montblanch celebrará los días 6, 7 y 8 de los corrientes sus renombradas ferias de ganado de todas clases (...)»⁹⁷

Però no sempre la fira ramadera s'havia celebrat els dies 6, 7 i 8 de desembre sinó que l'any 1883 els ramaders de la població van obligar l'Ajuntament a canviar les dates ja que fins llavors s'havien celebrat a finals de mes, perquè eren massa properes a Nadal i entorpien els negocis. Així el consistori va decidir l'any 1883 celebrar-les a primers de desembre distribuint els tres dies de la següent manera: el primer dia per a les mules, ases i vaques; i els dos restants per als bous i cabres. L'Ajuntament cobrava 3 cèntims per cap de bestiar present a la fira⁹⁸.

La ramaderia no se'n va sentir molt de la crisi agrícola i cap a finals de segle la seva decadència no era palpable.

«No obstante lo desapacible del tiempo y la grave crisis agrícola que este país atraviesa en la actualidad, son muchos los forasteros y ganados de todas clases los que han concurrido este año a la importante feria de Montblanch.

Regulares han sido las ventas y compras de ganado, pero no las suficientes para poder enjuagar las lágrimas, penas y necesidades que hoy con tristeza atraviesa aquella, como ésta, antes riquísima comarca»⁹⁹.

95.- Ibídem., Sèrie Llibres d'Actes, 1882, I,11,fol.4.

96.- Ibídem., Sèrie Correspondència Municipal, 1881,X,8.

97.- «Diario de Tarragona», 1894, XII,2,p.2.

98.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Llibres d'Actes, 1883, XII, 21, fols. 107-107v.

99.- «Diario de Tarragona», 1894, XII, 9, p.1.

Per acabar, si bé no hem aconseguit esbrinar el nombre exacte del ramat montblanquí, sí que hem trobat els noms dels ramaders de la vila o que d'alguna manera hi estaven relacionats, i eren els següents:¹⁰⁰ Montblanc: Pere Serra Vendrell, Ramon Torres Puig. Prades: Pere Roig Rouet, Salvador Margarit. Savellà: Josep Roca Marimon. Valls: Miquel Gardeny Badia, Francesc Bordes Ximénez, Ramon Bordes, Esteve Fabregat. Reus: Manuel Casagualda Busquets. Torregrossa: Llorenç Bartolo Solsona. Vilaverd: Josep Cortiella Miró, Ramon Cortiella, Joan Cortiella Sans, Ramon Cortiella Pey. Sollivella: Isidre Cendra, Antoni Civit. La Selva: Agustí Poblet, Salvador Roig. Rojals: Joan Nogué Farré, Josep Òdena Dulcet, Ramon Serra Serra, Joan Òdena Torrell. Rocallaura: Miquel Dalmau, Josep Ysern, Marian Dalmau. Aiguamúrcia: Josep Mané. Vallclara: Jaume Calvero. Santes Creus: Joan Pérez. La Secuita: Nicasi Bofarull.

1.3. L'economia forestal

El treball del bosc era una feina que s'havia realitzat des de sempre, sobretot per a l'obtenció de llenya i carbó. Els montblanquins tenien el dret, compartit amb altres pobles de la comarca, d'anar a buscar llenya al bosc de Poblet (de propietat estatal des de la Desamortització) encara que això havia comportat una secular lluita (primer amb els monjos de Poblet i després amb els funcionaris del govern) sobre les quantitats a tallar.

Durant aquest final de segle, i amb l'exclaustració dels monjos, l'Estat s'encarregava de regular el volum de llenya assignada a cada municipi. L'autorització per poder tallar llenya del bosc de Poblet era vital per tenir abastida la població de fusta durant l'hivern així com per garantir el treball dels oficis que tenien aquest element com a matèria primera: els fusters, boters o constructors de carros. A més hi havia també qui es dedicava a la fabricació de carbó vegetal, combustible molt emprat a l'època i que resultava molt barat ja que el seu preu mitjà era de 3,25 ptes. el quintar català l'any 1894 al mercat de Valls¹⁰¹.

100.- Aquesta és la llista d'assistents a la reunió que l'Ajuntament va convocar el dia 21 de desembre de 1883 per canviar la data de celebració de les fires. El nombre de ramaders assistents de fora de Montblanc pot donar una idea de la importància que tenia fora de les nostres contrades.

101.- «Diario de Tarragona», 1894, IV, 17, p.2.

L'obtenció de carbó vegetal era un sobresou important per a la pagesia catalana dels nuclis rurals muntanyencs. Aquest producte tenia, a finals del segle XIX, un baix preu degut a l'abundància de fusta i també al gran nombre de gent que s'hi dedicaven, tant professionalment com ocasionalment. La seva producció era especialment important a Mont-ral, Farena o Capafonts, mentre que Montblanc constituïa un centre receptor intermedi entre les zones productores i les consumidores. Tenim constància de l'existència a Montblanc de tractants en carbó vegetal ja l'any 1880 i durant tot el període estudiat la seva presència serà un fet. En concret es tractava de Josep Pedrol i Tomàs, que tenia la seva botiga o magatzem al carrer Major. A més hi havia també diferents comissionats com Josep Contijoch Poblet, Joan Sugrañes Viñas, Josep Civit Sala o Antoni Sala Castelló que s'encarregaven de satisfer les demandes de gent forastera¹⁰².

Una altra activitat difícil de catalogar, i que hem optat per introduir-la com d'economia forestal perquè era en el bosc i zones muntanyoses on es realitzava, era la fabricació de gel. L'ús de la neu o el gel a la Catalunya moderna i contemporània era molt variat i anava des de la fabricació de gelats a l'aspecte mèdic, passant pel simple refresc de les begudes a l'estiu. Els pous de neu van florir arreu a partir del segle XVII i començaments del XVIII i eren especialment abundants a les muntanyes de Prades, on per la seva altitud són més freqüents les nevades.

A Montblanc l'ús d'aquests pous es perllongà fins ben entrat el segle XX, especialment els de la Pasquala¹⁰³. Aquest era possiblement el pou de neu més important de la vila i havia estat en mans de l'Església fins que fou adquirit pels montblanquins Josep Gassol Ortiz i Joan Estradé¹⁰⁴.

Una darrera activitat econòmica que es realitzava als boscos i muntanyes propers a la vila era la caça i la pesca. La caça devia constituir una activitat econòmica important perquè ja l'any 1885 el montblanquí Joan Mestres Miquel fou nomenat delegat comarcal de l'Associació d'Afeccionats a la Caça i a la Pesca de Catalunya¹⁰⁵. A més era una pràctica molt estesa com podem veure:

102.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Contribució Industrial, 1884-85 (Sig.1.3.3.1.4.11).

103.- GRAU PUJOL, J.M.: *L'explotació dels pous de neu de la Pasquala al s. XVIII a «Espitllera»*, núm. 51-52 (març-abril 1986), pp. 20-22 i 18-20 respectivament.

A Montblanc hom constatava la presència de tres pous de gel a la Pasquala i un en plena vila ducal.

104.- CANTÓ, R.: Op. cit., vol. IV, p. 42.

105.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència Municipal, 1885, III, 12.

«... en casi todos los pueblos de la provincia se infringe la ley de caza, llegándose a tal extremo el abuso, que en un pueblo de la Conca de Barberá, se dedican a élla los agentes del Municipio, usando las insignias, y vistiendo el uniforme de su cargo»¹⁰⁶.

Segons Josep M. Poblet, l'art de la caça era molt estès, sobretot entre els pagesos, grans conixedors de les terres i més soferts que els menestrals. La figura més representativa dels caçadors professionals montblanquins d'aquells temps era el «Xato» Mitgeret, caçador furtiu que es dedicava totalment a la caça per fer diners¹⁰⁷.

Sobre la pesca, segueix recordant en Poblet, el riu Francolí, més avall del Molí del Celdoni, era un lloc molt freqüentat pels afeccionats a aquest art¹⁰⁸.

En resum, les activitats econòmiques que es desprenien del treball al bosc resultaven molt importants per l'economia pagesa ja que representaven un complement als seus ingressos, però cada cop els hi fou més difícil tenir accés als boscos.

1.4. La indústria i les activitats artesanals

Al Montblanc de finals del segle XIX resulta molt difícil parlar del que avui entenem com veritables indústries en el ple sentit de la paraula. Existien sí, algunes petites fàbriques, amb un caire més aviat familiar, en tot cas de «putting out». Altra cosa era tot el seguit d'artesans i operaris que s'ocupaven de les activitats de transformació directa destinades a cobrir les necessitats primàries de la població.

En el món rural català les dues indústries bàsiques havien estat la tèxtil i la de l'aiguardent. La indústria tèxtil rural es basava en el treball a temps parcial dels jornalers o petits propietaris que aprofitaven les llargues parades estacionals per fer uns ingressos extraordinaris¹⁰⁹. L'economia de l'aiguardent era un veritable fet rural malgrat el seu caire comercial, doblat de caràcter industrial, perquè a tots els pobles hi havien instal·lades veritables «fàbriques» d'aiguardent¹¹⁰.

106.- «Diario de Tarragona», 1894, V, 13, p.2.

107.- POBLET, J.M.: *La Conca de Barberà*, Barcelona, Ed. Selecta, 1961, pp. 191-192.

108.- *Ibidem.*, pp. 192-194.

109.- ARACIL, R.: *El treball tèxtil a «L'Avenç»*, núm. 41 (setembre 1981), p. 51.

110.- TORRAS, J.: *Aguardiente y crisis rurales. Sobre la coyuntura vitícola: 1793-1832* a «Investigaciones Económicas», núm. 1 (1976), Madrid, pp. 45-65; COMISION DE FABRICANTES DE ALCOHOLES DE ESPAÑA, *La industria al-*

La vila de Montblanc no havia estat mai un nucli industrial potent. Per trobar una indústria important a la vila podem remuntar-nos a finals del segle XVII amb una important fàbrica de pergamins instal·lada al carrer Major, al costat de la petita capella de Sant Josep¹¹¹. Però la primera constatació de la importància i del desenvolupament de l'activitat industrial a la vila data de l'any 1730. L'any 1730 existien a la vila 6 molins de farina, 2 molins d'oli, 3 forns de coure pa, 5 olles d'aiguarent, 3 adoberies de pells, 1 hostal, 1 mesura de gra, 1 pou de neu i 1 forn de rajoles que eren considerats com establiments industrials¹¹².

A la segona meitat del segle XVIII van començar a destacar-se com a activitats industrials més importants les relacionades amb els tres conreus principals de la zona: la vinya, els cereals i les oliveres. Els molins fariners van pujar a 10, els molins d'oli van passar de ser 2 a 5 i els fabricants d'aiguarent passaren a ser 53; encara que també pujaren els forns de coure pa (5 forns) i els pous de neu (3 pous)¹¹³.

De totes maneres, la vila ja es trobava molt endarrerida respecte a altres poblacions catalanes i cap a mitjans del segle XIX es decanta definitivament per l'economia agrícola més que per l'especialització industrial. Segons Madoz, la vila tenia l'any 1848: 9 molins de farina, 7 molins d'oli, vàries fàbriques d'aiguarent, una de pell i alguns telers de cotó «*en que se trabaja constantemente*»¹¹⁴. Com podem veure, la indústria de la vila seguia molt de prop els esdeveniments del camp i la disminució dels cereals es va veure compensada pel tancament d'un molí fariner.

A finals del segle XIX, la vila apareix configurada com un nucli rural amb una minsa indústria molt lligada a la producció agrícola: «*industria no tiene Montblanch el desarrollo que se observa en su colindante Valls, porque su situación ofrece mejor campo a las operaciones agrícolas, no careciendo por eso de fábricas de harinas y aguardientes, almacenes de granos, harinas, aguardientes y otros frutos del país, recomendando que en vino se halla en grande escala y en buena calidad*»¹¹⁵. A més el poble també disposava d'indústries dedicades a la fabricació de «*tegidos de algodón y lana*»¹¹⁶. Passem tot seguit a

coholera en España, Barcelona, 1883.

111.- POBLET, J.M.: *La Conca...* Op. cit., p. 98.

112.- PORTA BALANYÀ, J.M.: *La vila de Montblanc*, Op. cit., p. 71.

113.- GUARRO, J.: *Cullites i regalies a Montblanc a mitg segle XVIII*, a «La Conca de Barberà», núm. 213, p.2.

114.- MADOZ, P.: Op. cit., XI, p. 530.

115.- JOVER, J.: *Un viaje aprovechado. La fértil y deliciosa provincia de Tarragona*, Tarragona, 1881, p. 38.

116.- BERTRAN SOLER, T.: *Itinerario descriptivo de Cataluña*, Barcelona, 1847, p. 207

examinar més acuradament la situació de Montblanc en relació a les indústries del període.

La indústria més important de la vila havia de ser, ja que les fàbriques tenien la seva importància en relació amb el producte agrícola del que derivaven, la de l'aiguardent.

La indústria de l'aiguardent va lligada a la creixent importància assolida pel conreu de la vinya a la comarca des de finals del segle XVIII. L'any 1730 tenim notícia de l'existència de 5 olles d'aiguardent, que el 1766 s'han convertit ja en 53. Aquesta important expansió de la indústria de l'aiguardent no serà frenada fins a l'arribada de la fil·loxera i la criticada llei Gamazo. Llegim al Diario de Tarragona:

«Cuenta la provincia de Tarragona con una infinidad de fábricas o destilerías de alcoholes y anisados que daban, antes de promulgarse la famosa ley Gamazo, un promedio diario de 500 l. cada fábrica y esta industria prometía tomar grandes vuelos, por la exhuberación de vinos que han carecido de demanda y que por lo mismo eran vendidos a aquellos fabricantes para su ebullición»¹¹⁷.

En aquest text trobem la clau de l'evolució de la indústria de l'aiguardent. La seva expansió va relacionada amb la crisi de la demanda dels vins. L'aiguardent és un producte més fàcil de transportar i més valuós que no pas el vi, això decidia a molts pagesos catalans a transformar els seus vins. A les comarques com la Conca de Barberà, on la producció del vi era molt important però la seva qualitat no corresponia la quantitat del producte, les destil·leries eren, la major part dels anys, el destí final de la producció vinícola.

Quan el preu del vi era baix, els pagesos enviaven el vi directament a la seva transformació però si es pagava a un bon preu els negociants acaparaven el producte pagant un preu més alt que el que podien oferir les destil·leries i aquestes pràcticament havien de tancar fins l'any següent.

«Nos escriben de Montblanch que algunos negociantes han hecho en aquella villa gran acopio de vino, especialmente en la cuenca de Barberá, pagándolo a buen precio, de tal modo que la mayoría de los propietarios de aquella extensa comarca no han tratado este año de quemarlo para aguardiente, conforme venían verificándolo en años anteriores»¹¹⁸.

«Continúa la extracción de vinos de la Cuenca de Barberá, y según nos escriben de aquel punto, este año apenas se han abierto las fábricas de

117.- «Diario de Tarragona», 1894, II,22, p.2.

118.- Ibídem., 1880, I, 23, p.2.

aguardiente a las que se destinaba casi todo el vino de aquella comarca»¹¹⁹.

El fet que les destil·leries no poguessin competir amb els negociants en les collites d'anys bons tindria la seva explicació en el preu final d'ambdós productes, el vi i l'aiguardent. Si prenem com a exemple l'any 1894, trobem que les fàbriques d'aiguardent de la comarca pagaven entre 4 i 6 pessetes per carga de vi de la categoria inferior i entre 7 i 11 pessetes per les de superior categoria¹²⁰ mentre que al mercat de Reus, els vins de la Conca de superior qualitat es pagaven a 18 ptes. la carga¹²¹.

La indústria de l'aiguardent va patir a finals del XIX un moment de crisi important, fins i tot en un moment conjunturalment positiu. Això fou degut a l'enorme entrada d'alcohols estrangers que competien favorablement amb els del país i també al tancament del mercat francès per als vins espanyols d'inferior qualitat a partir de l'any 1886¹²². Es produïa aiguardent a baix preu i això feia que, afegit a la forta competència exterior, es paguessin preus ruïnosos per als vins del país¹²³. El principal problema era l'entrada d'alcohols estrangers, situació contra la que es queixaran els fabricants del país demanant l'aplicació de mesures proteccionistes, però sempre es desestimaran «*por falta de medios hábiles de atenderla*»¹²⁴.

Però amb problemes i tot, la indústria de l'aiguardent resultava importantíssima per a la vida econòmica local de finals del segle dinou. Aquestes fàbriques, a més de donar feina i de comprar la producció vinícola local, tenien una important contribució envers les arques municipals, cosa que feia que l'Ajuntament tanqués els ulls davant les faltes sanitàries i urbanístiques que podien cometre¹²⁵.

119.- *Ibíd.*, 1880, III, 14, p.2.

120.- *Ibíd.*, 1894, XI, 18, p.2.

121.- CARDÓ SOLER, J.: *L'evolució dels conreus del Camp de Tarragona a partir del segle XVIII*, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 1983, p. 663, Apèndix XIII.

122.- MIRET TERRADA, J.: *Informe sobre los alcoholes de industria*, Tarragona, Consejo de Agricultura, Industria y Comercio, 1887.

123.- ESTASEN, P.: *Cataluña. Estudio acerca de las condiciones de su engrandecimiento y riqueza*, Barcelona, F. Seix Editores, 1900, p. 660.

124.- «Diario de Tarragona», 1895, VIII, p. 3.

125.- Les fàbriques d'alcohols són denunciades molt sovint per faltes urbanístiques i sanitàries (AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Llibre d'Actes, 1888, XI,15, fol. 165) però mai són sancionades. Una raó podria trobar-se en el fet que abonaven a l'Estat 23 pessetes per hectolitre produït en concepte de contribució industrial, a més del 16% de recàrrec municipal i els drets de cobrament, tot plegat venia a representar prop del 40% dels beneficis de producció (segons article al «Diario de Tarragona», 1894, II, 22, p. 2).

L'any 1858, la vila tenia en total 12 fàbriques d'aiguardent instal·lades al Raval de Santa Anna, Plaça de Santa Anna (3), Muralla de Sant Francesc, Raval de Sant Francesc (2), carrer Font Major, carrer Sant Marçal, carrer Font del Vall i carrer Riber (2).

Els seus propietaris no es dedicaven exclusivament a la producció d'aiguardent sinó que en la gran majoria dels casos es tractava de grans propietaris que tenien la seva pròpia destil·leria. Per exemple trobem que l'any 1873 quatre propietaris montblanquins van comprar la maquinària que la societat Muller Darthez i Cia tenia a Montblanc per 11.500 pessetes i constituïren amb aquella una associació en què la casa Muller es comprometia a comprar almenys 100 jerezanas de la producció de la fàbrica montblanquina¹²⁶.

La segona indústria important a la vila eren els molins, tant els de farina com els d'oli. L'any 1858 trobem a la població la presència de vuit molins fariners i dos molins d'oli. Aquests molins empraven l'aigua agrícola com a força motriu, tret característic ja assenyalat per Pierre Vilar el segle XVIII¹²⁷.

De vegades eren compatibles els molins d'oli amb els de farina, com és el cas del molí conegut com el dels Capellans, a l'interior de la vila.

Els molins de la vila a finals del segle dinou eren deu. A l'interior de la vila hi havia el molí anomenat popularment com el «dels Capellans», que havia estat propietat del municipi però que posteriorment passà a mans del propietari tarragoní Cervera (que ja posseïa l'ex-convent de Sant Francesc). Aquest molí tenia dues moles i no tenia assegurada l'aigua de moldre perquè depenia de l'aigua sobrera de regar.

El segon molí en importància era el que la família Castellví posseïa a la partida de les Talaveres conegut com el molí de Castellví. Aquest era només d'una sola mola i podia funcionar durant tres dies i mig a la setmana. Un altre molí important era el que Salvador Cantó tenia a la partida de la Sallida, conegut com «la Farga». Aquest molí tenia l'aigua assegurada perquè l'agafava directament del riu Franco-lí.

A la partida de la Vall, aprofitant l'aigua del barranc, s'havien instal·lat tres molins, dels que dos no funcionaven ja en aquesta època. Hi havia l'anomenat molí de Dins, propietat de Maties Malet, d'una mola i que no funcionava; el molí de Fora, també d'una sola

126.- Arxiu Històric de Tarragona, Notari A. Soler i Soler, 1873 (T.III), fol. 1.343.

127.- VILAR, P.: *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, Ed. 62, 1968, vol. III, p. 272.

mola, propietat de Joan Casanovas; i el molí de Vinyols, propietat del mateix Joan Casanovas, també d'una sola mola i que funcionava quatre dies setmanals.

A més de tots els anteriors hi havia el molí del Pas i el molí del Pont de la Fusta.

Aquests molins fariners, igual que els d'oli, estaven totalment subeditats a l'agricultura i s'encarregaven d'abastir exclusivament el mercat local.

Altres indústries tradicionals de la vila eren els forns de pa, complement dels molins de farina. A la població hom pot constatar l'existència de 13 forns de pa l'any 1880, quantitat que anirà disminuint amb el pas del temps fins arribar a 7 l'any 1893. La majoria estaven situats al carrer Major.

Igualment hem d'esmentar l'existència de forns de guix i de rajolereries. Ramon Cantó assenyala que la vila reunia 4 forns de guix i 6 rajolereries però nosaltres només hem pogut identificar dues fàbriques de teules i totxanes (propietat de Pau Cabeza Saumell i Manel Sanauja Folch) i una fàbrica de guix propietat de Maties Anglès Castellet. A aquests hi hauríem d'afegir el forn per terrissa que Salvador Cabeza Folch va instal·lar l'any 1888 a la vora de la carretera de Lleida a Tarragona i que encara avui es conserva¹²⁸.

Una altra indústria molt arrelada a la vila era la del treball de les pells. Aquesta havia estat en temps anteriors una sòlida indústria a la vila però a finals del segle dinou la seva decadència era ja palpable. A començaments de la dècada dels vuitanta existien a la vila 3 tractants en draps, tots ells situats al Raval. Però a mitjans de dècada ja no n'apareix cap.

També, hi havia a la vila un important sector menestral que temps enrera havia estat molt potent econòmicament però que, en aquests moments, començava a decaure per la forta competència dels productes industrials. Per fer-nos una clara idea de la situació n'hi pot haver prou amb la comparació numèrica de la menestralia montblanquina entre 1731, 1881 i 1893.

128.- Tenim la sol·licitud de construcció a AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Llibres d'Actes, 1888, II, 4, fols. 22v-23.

<i>Sectors</i>	1731	1881	1893
1. CALÇAT-PELL			
Blanquers	3	2	--
Espardanyers	13	7	10
Sabaters	9	11	7
Corretgers	1	1	1
TOTALS	26	21	18
2. TÈXTILS			
Calceters	2	--	--
Passamaners	1	--	--
Sastres	5	6	4
Teixidors	10	1	1
TOTALS	18	7	5
3. METALL-FERRO			
Calderers	1	1	1
Claveters	1	1	1
Ferrers	6	5	5
Manyars	2	6	4
Llauners	2	2	1
TOTALS	12	15	12
4. CONSTRUCCIÓ-FUSTA			
Boters	3	9	6
Fusters	4	6	9
Mestres de cases	3	3	2
Cadiraires	--	2	1
Constructors de carros	--	3	3
TOTALS	10	23	21

Com podem veure l'activitat menestral a la vila va anar perdent importància respecte a la del segle XVIII. Els sectors del calçat, pell i tèxtil van sofrir una forta caiguda mentre que els de la construcció i fusta (més directament lligats a l'agricultura) van néixer i es van diversificar. El sector menestral es va posar directament sota l'òrbita de l'economia viti-vinícola i de la sort d'aquesta dependrà la bona marxa de l'economia dels menestrals montblanquins de finals del dinou.

Però junt a aquestes indústries que podem considerar com a tradicionals a la vila, a finals de segle es van començar a introduir-se noves empreses que van fracassar estrepitosament.

L'any 1865, s'instal·lava a Montblanc Gabriel Macip Gomà fill

d'Alforja, republicà convençut i un dels elements més dinàmics de la burgesia industrial de l'època. Va establir un empresa dedicada a la fabricació de sabó capaç de produir 800 litres d'aquest producte, a la vegada que s'introduïa també en el món dre l'aiguardent com a fabricant l'any 1893. Durant molt de temps aquesta empresa de sabó serà la més moderna instal·lació industrial de la nostra vila.

La segona empresa industrial que aconseguí reeixir fou la fàbrica de fideus i pasta de sopa coneguda per «cal Moles» d'en Francesc Molas i Moner, situada al carrer Major número 92. No passà el mateix mb la fàbrica de xocolata que Bonaventura Sabaté Alfonso tenia al carrer Major.

Però possiblement el fracàs més estrepitosos fou el de la fàbrica de gas. Fou l'intent més seriós d'instal·lar una moderna indústria a la vila i a la vegada la prova més clara del fracàs de la incipient industrialització que hom hi pretenia realitzar.

L'any 1878, la societat Lleonard de Reus va instal·lar a la vila un gasòmetre per produir gas¹²⁹. La fàbrica de gas va ser muntada al carrer de Sant Miquel, actualment carrer de les Corts, en un pati on abans existia un trinquet per jugar a la pilota, que va ser degudament cobert. L'ajuntament de Josep Sabater Civit va donar la necessària autorització¹³⁰ i totes les facilitats perquè pogués tirar endavant. Aquest sistema d'enllumenat de gas va ser instal·lat a l'Ajuntament i Jutjat com a únics edificis públics, al Cassino dels Senyors i a l'Artisana com a entitats socials i finalment a la casa d'en Francesc Moles «el fideuer» com a únic particular que ho va demanar¹³¹; però malgrat que l'Ajuntament va adaptar tot l'enllumenat públic l'empresa va resultar un fracàs econòmic¹³² i l'any 1880 ja havia hagut de plegar. L'Ajuntament va haver de retornar al tradicional sistema d'enllumenat públic d'oli i de petroli i la vila perdé el tren de la modernització.

129.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Enllumenat Públic, 1878-1887 (Sig. XIII.3.1.).

130.- *Ibidem.*, Contestació de l'Ajuntament a Ramon Lleonart Andreu firmada el dia 1-VII-1878.

131.- VIVES i POBLET, Ll.: *Op. cit.*, p. 563.

132.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Enllumenat, 1878-1887 (Sig. XIII.3.1)

Es conserven les còpies dels contractes de la instal·lació de l'enllumenat de gas que les viles de Cervera i l'Arboç van enviar a l'Ajuntament de la Vila.

1.5. *El comerç*

La vila ha estat des de sempre un important nucli comercial, degut, en gran part, a la seva situació geogràfica en la línia d'unió entre la costa i l'interior. Ja en el segle XVIII Montblanc estava connectat amb la important xarxa d'abastiment de cereals aragonesos que baixaven cap a la costa i especialment cap a Barcelona. Pascual Madoz assenyala la importància de la població comparant el seu paper amb el de Valls o Reus. Però des de mitjans de segle el comerç dels cereals va retrocedir davant l'empenta comercial del vi i de l'aiguardent.

La vila, com la comarca en general, tenia un tràfec comercial consistent en la importació d'articles de consum que no produïa i estris de treball a canvi de l'exportació dels fruits sobrers, principalment vi i aiguardent.

Els excedents agrícoles comarcals s'orientaven en dues direccions: les fires locals i l'exportació. Les fires eren el centre dels excedents agrícoles i ramaders que no podien exportar-se degut al seu alt cost de producció, baixa demanda, etc. Eren el centre de la vida comercial local i comarcal. A Montblanc es celebraven dues fires anuals (28 d'agost i 21 de desembre), a l'Espluga de Francolí també dues, quatre a Santa Coloma de Queralt i una a Sarral. A més de les fires també es celebraven mercats setmanals. A Montblanc els dimarts i els divendres, a Santa Coloma els dilluns i a Sarral els diumenges. Els mercats setmanals eren el centre dels productes horto-frutícoles sobretot.

Però per l'economia local i comarcal la via comercial més important era la de l'exportació, sobretot del vi i de l'aiguardent com a producte agrícola més excedentari i comercialitzable.

Una primera fase de l'exportació del vi i l'aiguardent es desenvolupava a la pròpia vila ducal, on els tractants i comissionistes locals adquirien el vi o bé el raïm als productors locals ja fos per elaborar-lo o bé per re-expedir-lo. Era el mercat primari o original.

Els mercats secundaris, o de re-expedició, eren principalment els de Valls, Reus i Tarragona, amb l'ocasional aparició d'altres com pot ser el cas del de Vilanova i la Geltrú. El principal d'aquests era, tant en volum d'operacions com en volum de producció, el mercat de Reus. Com ja assenyalaria Josepa Cardó per al segle XVIII:

«Reus continuava essent el gran centre vinater que s'havia ja iniciat al segle XVIII. Allí anaven a parar, no sols els vins de tot el camp sinó també els del Priorat, de la Conca de Barberà i, fins i tot, de més lluny».¹³³.

133.- CARDÓ SOLER, J.: Op. cit., p. 242.

El segon mercat en importància era el de Tarragona. Aquest estava relacionat, millor que Reus, per enviar la producció cap a l'estranger i això feia que moltes de les grans companyies comercials hi residissin. Una prova de la seva importància per a la comercialització dels productes vitivinícoles de la vila pot venir donada pel fet que l'any 1889 l'ajuntament local concedís un permís perquè el comerciant tarragoní Josep Casanoves Torrens pogués marcar les seves bótes amb el segell oficial de la vila a fi de donar més publicitat a l'aiguardent que embarcava.¹³⁴ També tenim el cas de la família Esplugas de Barberà, que operaven internacionalment a través de l'eix format per Barberà-Tarragona-Marsella-París¹³⁵. Tot això ens confirma l'important paper que jugava la capital del Tarragonès en la comercialització dels aiguardents locals.

Ja en molt menor escala hi havien els mercats de Valls o Vilanova. La presència de comerciants d'aquestes viles a Montblanc queda reflectida pel contracte que van firmar a Tarragona Ramon Fàbregas Cunillera, comerciant de Tarragona, Josep Baldrich, de Valls, i Joan Musolas, també de Tarragona, on els dos darrers, com a apoderats d'una societat comercial radicada a Vilanova i la Geltrú, negociaven amb el primer una compra de vins de la Conca.¹³⁶

Finalment, tenim els mercats de destí. Encara que una petita part de la producció es quedava a la vila, la majoria a través dels mercats secundaris es destinava a l'exportació internacional, sobretot a França. Tanta importància va assolir el vi de la comarca que era freqüent que els mateixos comerciants francesos vinguessin a la vila per assegurar l'abastiment¹³⁷. Però si hem de fer cas dels comerciants locals, era molt més interessant, econòmicament parlant, el mercat britànic que el francès; aquesta era, almenys, l'opinió que Gregori

134.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Llibres d'Actes, 1889, III, 11, fol. 126.

135.- Sobre la mateixa vid. Andreu MAYAYO, *Un exemple de la burgesia agrària republicana al Camp de Tarragona i a la Conca de Barberà: Joan Esplugas i Moncusí (1844-1927)*, a «Aplec de Treballs», núm. 6 (1984), Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, Montblanc, pp. 133-199.

136.- Arxiu Històric de Tarragona, Notari A. Soler i Soler, 1873 (T. III), fol. 1.792.

137.- Així, per exemple, pot consultar-se la carta que un comerciant francès va enviar l'any 1885 a l'Ajuntament de la vila demanant informació sobre els més importants comerciants de vi locals (AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència Municipal, 1885, IV, 23). També hi ha cartes d'altres indrets del país sobre el mateix tema; cas d'un advocat de Lugo (Ibidem., 1886, I, 16). Però no eren només els comerciants forasters els qui venien a buscar el vi de les nostres contrades sinó que també els comerciants locals buscaven promocionar-los a l'estranger, cas dels germans Sala, que van obtenir importants guardons al Certamen Vinícola Nacional de 1877 i al Certamen Internacional de París de 1878 (AHCM, Ibidem., 1880, VII, 22 i 1880, IV, 20).

Oliva feia arribar al seu cosí Joan Esplugas l'any 1880.

«No hay duda que es mejor el negocio de Inglaterra que el de Francia (...) Si dicen que muchos vinos sólo sirven para Francia, contestarles que es un error. De Inglaterra piden ya muchos vinos secos ordinarios que se venden a 12 libras cuando en Francia solo a 7. Además hay gran negocio de vinos para la exportación en cuarterolas, de 18° Salleron Dulce, ordinarios. Para esto sirve cualquier vino y hoy se vendería a 13 libras»¹³⁸.

També eren importants els mercats alemany, suís i sudamericà (sobretot cap a l'Argentina i Uruguai). Claudi Oliveres resumia tot això l'any 1915:

<i>Poblacions</i> ¹³⁹	<i>Destí</i>
Barberà	Reus-Alemanya-Suïssa-França.
Blancafort	Montblanc-Lleida-Tarragona-Reus-Barcelona-Vilafranca-Suïssa-Argentina-Uruguai.
l'Espluga	negre: local blanc i rosat: Reus-Barcelona.
Forès	Montblanc.
Solivella	Montblanc-Valls-Reus-Tarragona-Vilafranca-Barcelona-Tàrraga.

Un fet molt important i trascendental sobre la comercialització dels vins i aiguardents de la comarca és que no era duta a terme pels comerciants de la comarca, sinó que aquests actuaven només com a delegats d'altres més importants. Això féu que una bona part dels beneficis no revertissin a l'economia comarcal.

Un altre problema molt important era el de la baixa qualitat dels vins produïts; problema al que s'hi afegia l'adulteració.

Com recorden els autors convilatans, l'elaboració del vi era molt deficient i rudimentària:

«Tot era tan rudimentari que àdhuc el vi s'elaborava trepitjant els raïms amb els peus, i fent rajar el suc per mitjà d'unes premses col·locades al carrer, mogudes per uns samalers que estrenyien la gàbia de ferro: un raig que anava a parar als cups, generalment no massa ben acondicionats»¹⁴⁰.

138.- Carta de Gregori Oliva al seu cosí Joan Esplugas i Moncusí de l'any 1880, publicada per A. MAYAYO, *Un exemple...*, Op. cit., p. 149.

139.- OLIVERES, Cl.: *Datos para un avance...* Op. cit., pp. 51-52.

140.- POBLET, J.M.: *Montblanc, a començaments de segle amb el catalanisme i els seus costums*, Barcelona, Ed. Pòrtic, 1971, p. 110.

per això no era estrany que «gairebé sempre, i passat un temps, el vi agrejava. Era quan l'havien de malvendre als comerciants que a l'efecte tenien establertes fàbriques d'alcohol».¹⁴¹

El segon gran problema era el de l'adulteració. Les pràctiques de desnaturalització del vi «*constituyen una operación cuya antigüedad se remonta a la época de los romanos*» i a finals de segle era un fet molt corrent. La manera més habitual de mistificació era afegint-hi guix en pols al moment d'aixafar el raïm, o posteriorment, quan el most ja havia fermentat. Aquesta pràctica va ser de general acceptació fins l'any 1853 en què degut «*a la importancia que en aquella fecha empezó a adquirir el consumo de los vinos del mediodía de Francia*»¹⁴² els comerciants van començar a queixar-se i a refusar els vins «tocats».

*«Aparte de las fábricas de vino artificial que existen registradas y de otras muchas que no lo estan, se cree que cada expendedor al detalle es un nuevo fabricante de vino artificial y en las comarcas que ha invadido la filoxera hay la seguridad de que es raro encontrar vino puro. La producción con la relación al consumo no es exagerado computarla en un aumento del doble del vino natural»*¹⁴³.

La barreja dels vins va fer disminuir la seva venda a causa del desprestigi. A Montblanc, vila on la producció vinícola era de poca qualitat, l'adulteració del vi constituïa un problema important. Les baralles i enfrontaments entre pagesos i comerciants eren un fet quotidià. L'Ajuntament, per evitar les discussions, va decidir comprar unes mesures de vi l'any 1886¹⁴⁴ i també féu inspeccionar tots els pesos i mesures de la vila. Però la situació era tan dolenta que fins i tot les mesures de l'Ajuntament no eren correctes perquè tenien més capacitat de la deguda.¹⁴⁵

Les baralles i la desconfiança entre pagesos i comerciants era un fet innegable. Josep Contijoch Poblet, comerciant de Montblanc, va requerir a Francesc Cendrós Gual, propietari, el febrer de 1885 perquè un pèrit químic examinés la partida de vi que li havia comprat perquè sospitava que aquest vi estava adulterat amb alguna matèria colorant. El notari, amb testimonis, i els interessats van anar al celler on es guardava i van extreure les mostres. Al final tot va arreglar-se satisfactoriament l'agost d'aquell mateix any quan el pèrit va confir-

141.- BALDRICH, J.: *Vells costums montblanquins*, Montblanc, 1970, p. 14.

142.- «Diario de Tarragona», 1880, IX, 5, p. 2.

143.- ESTASEN, P.: Op. cit. p. 667.

144.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Llibres d'Actes, 1888, X, 6, fols. 157v-158.

145.- *Ibidem.*, 1890; XI, 2, fol. 197v.

Evolució del preu del vi de la Conca de Barberà al mercat de Tarragona entre 1880 i 1892 (pesettes/carga)

MES ANY	GENER	FEBRER	MARC	ABRIL	MAIG	JUNY	JULIOL	AGOST	SETEMBRE	OCTUBRE	NOVEMBRE	DESEMBRE
1880	22-25	23-25	SPF	SPF	28,35	34 - 37,5			32,5-35	27,5-30	30-32,5	28-31
1881	28-31			SPF					18 - 25			
1882			18 - 25				SPF		18-24		18 - 22	
1883		18 - 22		20-24	22 - 25				22 - 24			
1884	22-24	17 - 22			16 - 22			20 - 23			18 - 23	
1885		18 - 23		16 - 21		20 - 24				■ 30 - 32		32-35
1886		32 - 35				25 - 30				■ 20-25		23 - 25
1887					18 - 23							16 - 20
1888		16 - 20		16 - 18		17 - 20				16 - 18		16-20
1889				16 - 20						16 - 18		20-26
1890				20 - 26				20-25		14 - 17		
1891	15 - 17		17 - 20		18 - 22			15-16	19 - 20		15-18	17-18
1892		17 - 18			18 - 20					0-12	0-13	13-14

FONT: Elaboració pròpia a partir del diari «La Opinión» de Tarragona (1880 a 1886 i 1888 a 1892) i «Diario de Tarragona» (1887).

■ Sense existències. SPF: Sense Preu Fix.

mar que el vi estava en bones condicions¹⁴⁶.

Resumint, el vi de la Conca era un producte d'inferior qualitat respecte al del Priorat o al del mateix Camp de Tarragona, ja que mentre aquells tenien entre 12 i 16 graus, el de la comarca difícilment arribava als 13 o 14. La baixa qualitat es veia agreujada per la desnaturalització del vi, ja fos per un deficient procés d'elaboració¹⁴⁷ o per l'acció conscient de comerciants i pagesos que desitjaven fer pujar la graduació alcohòlica del most mitjançant tècniques no gaire ortodoxes.

Tot això, com és natural, es veia posteriorment reflectit en el preu del vi de la Conca en els mercats de Reus o Tarragona.

L'economia vitivinícola de la Conca de Barberà va viure el seu moment més important els anys immediatament anteriors a 1885. La producció comarcal es calcula en més de mig milió d'hectolitres, dels quals uns 50.000 corresponien al terme municipal de Montblanc. Aquesta situació era deguda al context exterior: per un cantó la vinya francesa no s'havia recuperat encara de la passa de la fil-loxera i el govern del país veí havia obert les fronteres als vins exteriors per abastir el seu mercat¹⁴⁸, mentre que per un altre les vinyes catalanes eren progressivament anorreades per la plaga fil-loxèrica que, procedent de França, havia arribat a la península.

Però a partir de 1885-86 la situació va començar a canviar. Els preus del vi de la Conca van començar a decaure progressivament mentre la collita de 1885 es pagava entre 30-32 pessetes la carga, la de 1886 es pagà a 20-25; la de 1887 a 16-20; la de 1888 a 16-18 pessetes/carga, igual que la de 1889; la de 1890 va arribar a pagar-se entre 14 i 17 pessetes; va pujar lleugerament el 1891, entre 19 i 20; i patí l'ensorrament definitiu el 1892 quan el vi novell no es pagà a cap preu.

Com passava abans, la situació internacional era directament responsable de tots els mals: la crisi vitivinícola responia inicialment a les mateixes causes que anteriorment havien portat a la resta de subsectors agrícoles i ramaders a una situació similar¹⁴⁹. Com assenyala

146.- AHCM, Secció Montblanc, Subsecció Notarial, Sèrie J. Ramon, 1885 (T.I.), fol.289.

147.- Sobre el mateix podeu veure a E. GIRALT: *L'elaboració del vi abans de la fil-loxera* a «L'Avenç», Núm. 31 (octubre 1980), pp. 50-57.

148.- Segons M. GONZÁLEZ PADILLA el govern francès va rebaixar els drets duaners de 5,50 francs a 0,50 francs.

149.- Sobre aquesta temàtica podeu veure R. GARRABOU, *La crisi agrària de finals de segle XIX. Una etapa en el desenvolupament del capitalisme* a «Recerques», núm. 5 (1975), pp. 163-216 i J. PUJOL ANDREU, *Les crisis de malvenda...*, Op. cit.

Josep Pujol Andreu, el factor desencadenant de la crisi de malvenda fou l'articulació del mercat mundial dins del procés d'expansió i consolidació del capitalisme¹⁵⁰. La vinya, a diferència d'altres productes agrícoles, va retardar-se degut a causes cojuturals com l'extensió de la plaga fil·loxèrica per les principals zones productores.

A la província de Tarragona la crisi va començar a notar-se el mateix 1885 com assenyalava Estasen¹⁵¹. A més, les collites de 1885 i els anys següents no van ser gaire bones. Al malestar causat per aquest fet se li ha de sumar la impossibilitat d'exportar-la cap a França perquè aquell país havia tancat la frontera als vins d'inferior qualitat. Els preus van baixar un 25% l'any 1887 respecte a l'any anterior i aquesta xifra arribà a ser d'un 50% en les classes més baixes com és el cas del vi de la Conca.

L'any 1887, el govern francès va començar a tancar les duanes a tota classe de vins espanyols, no només als inferiors, a causa de la recuperació de les vinyes franceses. Així, l'any 1891 aquest tancament fou ja total en apujar els drets duaners d'entrada dels vins espanyols a 5 francs per hectolitre en els vins que no excedien els 8-10°, d'aquest en amunt s'augmentava el dret 1,65 francs per grau i hectolitre. El resultat fou que el vi de 15 graus, que abans pagava 2 francs de duana, a partir del primer de gener de 1892 pagava ja 11,93¹⁵². Els vins espanyols no podien ja competir en el mercat francès.

A més d'això, la crisi de 1891 fou també deguda a la pèrdua dels mercats més tradicionals com eren els americans. Aquests mercats havien permès el desenvolupament del sector vitivinícola català del segle XIX i la seva pèrdua fou tant o més important que la del mercat francès¹⁵³. En darrer terme el mar de fons d'aquest canvi en la conjuntura de la demanda exterior el definia l'estat de sobreproducció mundial a què s'estava arribant en la producció vinícola. La crisi del sector vitivinícola català a finals del dinou connectà, amb 10 anys de retard, amb la crisi agrària general.

A part de la comercialització dels productes vitivinícoles, també hem esbrinat la comercialització de productes tèxtils i de cereals.

L'any 1884 es constituïa a la vila la firma mercantil «A. Compte

150.- PUJOL ANDREU, J.: Op. cit., p. 59.

151.- ESTASEN, P.: Op. cit., pp. 613-614 i 660.

152.- MARTORELL PAÑELLA, A.: *El Penedès. Notes crítiques sobre les vicissituds de la agricultura, indústria y comers durant el segle XIX*, Vilanova i la Geltrú, 1902, p. 23.

153.- IZARD, M.: *El comerç català contemporani: de la pèrdua del mercat colonial a l'aferrissada lluita per un mercat nacional*, a «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», XXI, Barcelona, 1980, pp. 113-122.

y Compañía» dedicada a la compra-venda d'articles tèxtils amb domicili a la ciutat de Valdepeñas a Ciudad Real. El gerent de la societat era Antoni Compte, natural de Biure de Gaià i formava companyia amb Ramon Ninot Miró, comerciant de Rocafort, Joan Llobera Andreu, comerciant també de Rocafort, Miquel Compte Segarra, pare del primer, resident a Biure, i Ramon Compte Mulet, germà del primer i comerciant de Biure. El capital social de la firma era de 18.000 pessetes. A rel de tot això podem constatar que era una empresa que es dedicava a enviar productes tèxtils de la comarca cap a la zona d'Extremadura i Andalusia, on el gerent s'encarregava de col·locar-los.¹⁵⁴

Una altra societat mercantil, en aquest cas dedicada al comerç de cereals era la «Ybarz y Sabaté». Aquesta firma estava formada per Miquel Ybarz i Bernat, comerciant de Lleida, i Francesc Sabaté Pedrol, forner de Montblanc. Es dedicava a la compra-venda de farina i blat, que el primer enviava des de la zona lleidatano-aragonesa i que el segon distribuïa per la comarca. Miquel Ybarz va posar la totalitat del capital social de l'entitat, 17.500 pessetes, mentre que Francesc Sabater hi afegia la seva indústria a la vila.¹⁵⁵ No sabem què va passar, però l'any 1883 la societat es dissolgué.¹⁵⁶

La mena de societats mercantils més usuals durant aquest període són del tipus de la «Civit Hermanos», constituïda el 1881 pels germans Antoni i Josep Civit Sales, de Solivella però residents a Montblanc. Aquesta societat es dedicava a la compra-venda i «arreglos» de vi de totes classes. Per la seva formació s'estableixen a la casa que en Josep Civit tenia a la muralla de Santa Tecla de la Vila, on ja hi havia una fàbrica d'aiguardent, i al magatzem que aquest tenia al mateix carrer. El seu germà, l'Antoni, aportà a la societat la suma de 80.000 pessetes en metàl·lic.¹⁵⁷

Però l'activitat comercial de la vila no es reduïa a l'exportació de l'aiguardent o del vi, la població tenia també una sèrie d'establiments comercials que garantien el subministrament dels productes més necessaris. L'any 1880 Montblanc reunia quatre venedors de teixits al detall, cinc cafès, set fondes, una carnisseria, una merceria, una papereria, vuit tendes de comestibles, vuit tendes de venda de porc, dues de joguines, una d'oli i vinagre, nou de vi, una de farina, una de

154.- AHCM, Secció Montblanc, Subsecció Notarial, Sèrie J. Ramon, 1884 (T.I), fol.231.

155.- Ibídem., Sèrie C. Monfar, 1883, fol. 829-833.

156.- Ibídem., Sèrie R. Bergadà, 1883, fol. 133.

157.- Ibídem., Sèrie R. Gosé, 1881, fol. 759.

sal, tretze forns de pa i tres de terrissa.¹⁵⁸

Pel que fa a la comercialització, la producció agrària restava plenament vinculada als propietaris agrícoles formant un sol cos social propietaris-comerciants. La venda de la resta de productes es realitzava mitjançant petites botigues de forta tradició familiar.

1.6. L'exploració minera

La Conca de Barberà ha estat considerada des de sempre com una comarca amb bones perspectives mineres, sobretot per la presència de les muntanyes de Poblet i de la zona de Rojals.

Ja l'any 1806 hi havia el rumor de l'existència de mines d'or i plata als boscos de Poblet¹⁵⁹. El 1824 s'esmenten com a zones mineres importants les del bosc de Poblet per la presència de níquel i cobalt¹⁶⁰. Però quan veritablement va tenir lloc una autèntica recerca i explotació minera de la zona fou a finals de segle. S'arribà a un estat de febre minera que féu concebre grans esperances de desenvolupament que, malauradament, no van respondre a les expectatives.

Estasen comenta en la seva obra¹⁶¹ l'antiguitat d'aquesta indústria, que atribueix als romans. Aquests haurien estat els primers en explotar el cantó nord de les muntanyes de Poblet conjuntament amb les mines de la Selva del Camp. Durant el segle XIX es van intentar explotar les vetes minerals de plata i clorurs del terme municipal de Vallclara, però les filtracions d'aigua van obligar a abandonar-les en favor del sulfat de barita que es trobava en una mina dita «Espejo». Per altra banda, al terme de la vila de Rojals, en el lloc conegut com la «roca pintada» s'hi trobava una mina de coure que era abandonada. A Vallclara i a Vimbodí s'hi localitzaven explotacions de galena argentífera. Però totes aquestes explotacions mineres s'hagueren d'abandonar per manca de rendibilitat.

Un altre aspecte de la mineria és el de les aigües minero-medicinals. La seva presència ha estat també molt important. A la Conca tenien molta anomenada les de Montblanc, l'Espluga de Francolí,

158.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Matrícula Industrial (1880-1881) (Sig.I.3.3.1.4.7).

159.- CRUZ BAHAMONDE, N.: *Viaje de España, Francia e Italia*, Madrid, Imp. de Sancha, 1806, vol. I, pp. 98-99.

160.- FRIGOLA, V.: *Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña*, Barcelona, 1824, s.p.

161.- ESTASEN, P.: Op. cit., p. 333.

Vallclara, Vallfogona i Vimbodí. De la seva importància en pot donar idea el fet que hi anava gent procedent de tot el Principat: «*muy concurrida por los habitantes del Campo de Tarragona y del resto de Cataluña*»¹⁶².

Un darrer punt fóra el de les pedreres. Aquestes eren especialment importants a la vila de Vilaverd, però a Montblanc també n'hi havien. Ramon Cantó esmenta l'existència d'una pedrera calcinca al peu de la serreta de Sant Josep, molt prop de la vila¹⁶³. Mostres de pedra d'aquesta pedrera foren enviades a l'Exposició internacional de Barcelona l'any 1888 on tingueren una bona acollida¹⁶⁴.

A la vila hi hagué qui s'arriscà a participar en l'explotació de mines, sobretot en Joan Guarro Sanromà, propietari d'una mina anomenada «Boira», la situació de la qual desconeixem¹⁶⁵. També en Josep Anglès tenia una mina de sofre anomenada «La Sulfurosa» al terme de Vallclara¹⁶⁶, que fou registrada l'any 1880¹⁶⁷. Però les mines més importants eren les de gent forastera, com en Valero Homs Garriga, veí d'Alcover, propietari de la mina de plom «Espone» al terme de Vimbodí, en terres estatals del bosc de Poblet¹⁶⁸ o Josep Pach Anglès, de Barcelona, propietari de la mina de plom «Nuestra Señora Brasilia» al terme municipal de Vimbodí¹⁶⁹.

La veritat és que ajuntaments com el de Vimbodí treien bons beneficis de l'explotació d'aquestes mines als seus termes municipals¹⁷⁰.

1.7. El turisme

No podem parlar del turisme en aquella època com un fenomen econòmic o social important, però creiem que tot el ressò que ha tingut posteriorment va iniciar-se en aquells anys.

162.- *Ibíd.*, p. 308.

163.- CANTÓ, R.: *Op. cit.*, I, pp. 37-38.

164.- AHCM, Secció Montblanc, Sèrie Correspondència, 1891, V, 13.

165.- *Ibíd.*

166.- «Diario de Tarragona», 1880, VII, 14, p. 2.

167.- *Ibíd.*, 1880, IV, 24, p. 2.

168.- *Ibíd.*, 1880, I, 30, p. 2.

169.- *Ibíd.*, 1880, IV, 19, p. 2.

170.- *Ibíd.*, 1880, I, 30, p. 2.

L'Ajuntament de Vimbodí subhasta l'aprofitament de 800 quintars mètrics de terra «tintórea» dels boscos de Poblet.

Visitants als monestirs de Poblet i Santes Creus (1893-94)

	Poblet		Santes Creus	
	Nacionals	Estrangers	Nacionals	Estrangers
1893	2.891	70	1.552	18
1894	2.442	47	1.262	23

Font: «Diario de Tarragona», 1894-II-22; 1895-IV-26; p. 2

El fet turístic va anar lligat a l'arribada del ferrocarril a la comarca i a la millora generalitzada de les comunicacions terrestres a la segona meitat del segle XIX. Els seus punts de destí eren l'antic, i llavors abandonat, monestir de Poblet i les aigües minero-medicinals de l'Espluga de Francolí i Vimbodí. La presència de turistes era especialment important a l'estiu i la companyia ferroviària abaratia els preus de la línia per afavorir els desplaçaments.

«Nos dicen de Espluga de Francolí que es mucha la afluencia de forasteros que han acudido a aquella población con objeto de tomar las aguas ferruginosas. Ahora solo falta que la compañía de ferrocarril de Lérida a Reus y Tarragona establezca este año, al igual que los anteriores, trenes económicos para dicho punto desde cualquier estación de la línea»¹⁷¹.

2. Conclusions

El Montblanc de finals del segle XIX era una vila territorialment mal delimitada. Els 40 quilòmetres quadrats del seu terme municipal tenien pendents encara alguns contenciosos amb les viles veïnes sobre la delimitació dels límits. El més important d'aquests era el que enfrontava els consistoris de Montblanc i Rojals a la zona de la partida dels Plans de la Vila. A més de la manca de delimitació, el terme municipal de Montblanc, estava força desorganitzat internament. A part del casc urbà, les 42 partides del primitiu terme montblanquí (a les que s'ha d'afegir des del 1880 les dels antics termes de les viles agregades de Lilla-Prenafeta i la Guàrdia dels Prats) eren força irregulars i mal configurades i no seguien cap criteri concret de localització.

Però si la demarcació territorial del terme montblanquí finisecular era força problemàtica, no passava el mateix amb el nucli urbà de

171.- «Diario de Tarragona», 1880, VII, 2, p. 2.

la vila. Les 1.100 cases que composaven el casc urbà estaven perfectament encerclades pel cinturó emmurallat. El nucli urbà va conèixer en aquest final de segle una important millora urbanística, tant de construcció de noves cases i carrers com d'adequació de les ja existents. La població començà a expandir-se fora les muralles, ja fos ampliant els ravals o construint veritables barris fora del cinturó emmurallat. Aquest procés expansiu, que no concorda amb l'evolució demogràfica, va anar acompanyat d'una important millora de les condicions de vida (construcció d'un nou cementiri lluny de la vila, ampliació de la xarxa de clavegueres, construcció de nous carrers i obres de millora dels ja existents, etc.) i dels serveis (portada d'aigua el 1889, millores en l'enllumenat ja per ell força bo, telègraf, correus, telèfon).

Un darrer punt en l'aspecte estructural seria el de les comunicacions (punt importantíssim en l'estudi d'un sistema econòmic immers en una economia de mercat). Malgrat la topografia adversa, la vila disposava d'una xarxa de comunicacions, tant interior com exterior, força densa. Per desplaçar-se dins del terme municipal els convilatans disposaven d'una completa xarxa de camins veïnals que unien el casc urbà amb les diferents partides del terme, mentre que per anar a les altres poblacions de la comarca o fora podien emprar qualsevol de les quatre carreteres que creuaven Montblanc. Però si la xarxa de comunicacions era considerablement densa al tractar-se d'un lloc de pas entre l'interior i la costa, el seu mal estat reduïa els avantatges que per a la vila podia comportar. Les carreteres, sobretot, estaven en un pèssim estat de conservació, agreujat moltes vegades per sèries deficiències estructurals (com la manca de ponts per creuar els rius). De totes maneres, l'estat viari va anar millorant lentament en aquest final de segle i a Montblanc es realitzà una obra d'importantíssima repercussió per a la vila com fou la construcció d'un nou tram de la carretera entre Lleida i Tarragona, que desplaçava aquesta del carrer Major (per on havia passat sempre) cap a l'exterior de la vila, vorejant les muralles. A més, des del 1863, Montblanc disposava de ferrocarril. Aquest mitjà de comunicacions es consolidà com el sistema de transport més important i la seva incidència en tots els camps fou decisiva.

Pel que fa a la gent, hem de dir que l'evolució demogràfica local es separà de la línia seguida per l'evolució demogràfica comarcal des del 1877. Mentre la Conca continuà guanyant població fins el 1887, Montblanc va anar perdent habitants ja des del 1877. Això fou degut al fet que la vila va conèixer abans la incidència negativa de la crisi agrícola catalana. La vila ducal tenia un pobre creixement natural (de l'ordre del 5%) amb altes taxes de mortalitat infantil. El règim demogràfic pre-industrial, l'emigració i l'envelliment progressiu de la po-

blació eren les característiques de la demografia local de finals del vuit-cents. D'altra banda, la societat de l'època es presentava ja com una comunitat moderna. Tot i que conservava alguns indicadors de temps passats, com el fet de seguir considerant l'acumulació de la terra com un símbol de prestigi social, o l'agrupament dels menestrals per barris. La vila, de totes maneres, estava estructurada d'una manera totalment classista encara que persistien alguns lligams de dependència inter-classistes que afavorien, per exemple, el desenvolupament del fet caciquil. Un altre fet socialment molt important era l'elevadíssim grau d'analfabetisme de la població, especialment en les classes populars i en les dones. Pel que fa als diferents grups de la societat montblanquina, predominava numèricament la pagesia petit-proprietària i jornalera. Fou la gran perjudicada per la crisi agrícola i la fil·loxera que la degradà novament a l'antiga condició jornalera. La seguia la menestralia, molt lligada als interessos de la pagesia però admiradora dels ideals d'ordre i benestar econòmic de la burgesia. Un tercer grup era el de la burgesia agrària, que va saber aprofitar-se de la crisi agrícola per recuperar les terres que anteriorment havia venut a la pagesia jornalera. El darrer grup social important era el clergat. En aquest apareixia ja una important divisió entre el jove clergat renovador i l'antic clergat reaccionari. Per acabar, hem de dir que la vila va conèixer una important etapa de dinamisme social amb una notable activitat associacionista que afavorí, entre d'altres coses, un relleu de les activitats culturals.

Econòmicament, la Conca de Barberà ha girat sempre a l'entorn de l'agricultura. L'agricultura comarcal de finals del segle XIX es trobava ja plenament immersa en una economia de lliure mercat i la seva producció s'especialitzà en la vinya. A Montblanc la vinya ocupava ja a mitjans de segle el 45,9% de les terres conreades. L'agricultura montblanquina havia exhaurit des de mitjans de segle tota possibilitat d'extensió territorial ocupant el 78% de la terra disponible. Una altra característica remarcable és que la terra estava repartida en petites i mitjanes propietats. Hem de dir que després de passar per unes dècades de prosperitat econòmica, a finals de segle, la situació de l'agricultura començava a ser desastrosa. Per un cantó la sequera, el mildiu i altres enfermetats, la més important de les quals serà la fil·loxera, delmaven les collites. A més, l'agricultura catalana estava immersa en un marc mundial de sobreproducció de vi, que repercutirà des del 1885 en la Conca. I per acabar de rematar la situació hom començava a constatar un cert retràs tecnològic i una descapitalització progressiva de l'agricultura comarcal (afavorida per l'extensió dels contractes d'aparceria). Així doncs, l'agricultura montblanquina es trobava sense recursos econòmics per modernitzar-se (la crisi agrícola incità la burgesia local a desviar els seus capitals cap a d'altres activi-

tats econòmiques). A més, els organismes locals creats per reactivar l'agricultura (la secció local de l'IACSI i la Junta de Defensa Contra la Fil·loxera) van manifestar una inoperància i una incapacitat total. L'agricultura, motor econòmic de la vila i de la comarca, es trobava totalment parada a finals del segle XIX.

El comerç montblanquí, com a conseqüència de la crisi agrícola també passava per un mal moment. Per una part hi havia el «gran comerç» o les activitats econòmiques que els comerciants locals concretaven amb mercaders d'altres viles catalanes i fins i tot de l'estranger. Aquesta activitat, que s'havia especialitzat en el vi i l'aiguardent relegant a un segon pla l'antic mercat cerealístic, dirigia cap els mercats de Valls, Reus, Tarragona i algunes ciutats estrangeres com Londres o Marsella la producció vitivinícola comarcal a canvi dels articles manufacturats que la comarca no produïa. Però el destí final de la producció comarcal, els mercats internacionals, no s'assolia directament sinó a través d'altres mercats secundaris com els de Valls, Reus o Tarragona. Això era així perquè aquest gran comerç estava en mans de comerciants no montblanquins, que tenien com a comissionistes els comerciants locals. Per tant, la major part dels beneficis agrícoles no revertien en l'economia local sinó que anaven a parar a Reus o Tarragona. En un segon nivell hi hauria el «petit comerç» local i comarcal que no s'escapà tampoc de la crisi perquè estava directament lligat a l'agricultura. Cap a finals de segle es podia observar una certa diversificació de les activitats que serà molt beneficiosa per a l'economia local al permetre la captació de la gent de la rodalia.

La indústria montblanquina, com el comerç, presentava també dos nivells. D'un cantó hi havia la veritable indústria, que s'havia anat especialitzant cada cop més en la transformació vinícola abandonant la resta d'activitats industrials tradicionalment importants en el camp català com les activitats tèxtils. La indústria de l'aiguardent es veié afavorida per l'abundància de la seva matèria prima, el vi. Aquesta abundor va facilitar la seva expansió fins a col·locar-la en el lloc més important, pel damunt d'altres indústries tradicionals com la dels molins d'oli i farina o la tèxtil. Els molins d'oli i farina estaven molt supeditats a la climatologia i a la manca d'aigua; la pèrdua d'importància dels productes bàsics, els cereals i l'oli, va suposar la seva decadència. Pel que fa a les activitats artesanals, els treballs directament relacionats amb l'agricultura o encara més amb la vinya havien conegut un importantíssim desenvolupament però a finals de segle van entrar en crisi. Molts menestrals van haver d'abandonar la vila i anar a treballar a altres poblacions catalanes per guanyar-se la vida.

APÈNDIX DOCUMENTAL NÚMERO 1

Distribució dels conreus segons les partides del terme municipal de Montblanc (1858)

Font: A.H.C.M.; Sec.: Montblanc, Subsec.: Administració Municipal, Sèrie: Amillaraments, 1858 (Sig.I.3.3.1.6.2)

1. AMALGUER (2,9 jornals)

Vinya	93,64	jorn.	57,5%	conreus	57,5%	terra
Oliveres	43,16	jorn.	26,5%	"	26,5%	"
Pastures	13,39	jorn.	8,2%	"	8,2%	"
Sembradura	7,73	jorn.	4,7%	"	4,7%	"
Avellaners	3,75	jorn.	2,3%	"	2,3%	"
Horta	1,23	jorn.	0,7%	"	0,7%	"

2. ARCADES (38,58 jornals)

Vinya	21,10	jorn.	54,6%	conreus	54,6%	terra
Oliveres	8,72	jorn.	22,6%	"	22,6%	"
Pastures	4,8	jorn.	12,4%	"	12,4%	"
Sembradura	3,39	jorn.	8,7%	"	8,7	"
Avellaners	0,57	jorn.	1,4%	"	1,4%	"

3. CABANA (39,3 jornals)

Vinya	38,25	jorn.	97,3%	conreus	97,3%	terra
Oliveres	0,85	jorn.	2,1%	"	2,1%	"
Sembradura	0,20	jorn.	0,5%	"	0,5%	"

4. COLL NOGUERA (47,75 jornals)

Vinya	35,95	jorn.	75,7%	conreus	75,2%	terra
Oliveres	7,20	jorn.	15,1%	"	15,0%	"
Sembradura	4,10	jorn.	8,6%	"	8,5%	"
Pastures	0,20	jorn.	0,4%	"	0,4%	"
Garriga	0,30	jorn.	0,6%	terra		

5. COMA DEL CARLÀ
(44,67 jornals)

Pastures	36,17	jorn.	80,9%	conreus	80,9%	terra
Vinya	3,50	jorn.	7,8%	"	7,8%	"
Sembradura	3,50	jorn.	7,8%	"	7,8%	"
Avellaners	1,50	jorn.	3,3%	"	3,3%	"

6. COMA DEL DIABLÓ
(48,01 jornals)

Pastures	8,00	jorn.	39,8%	conreus	16,6%	terra
Vinya	4,13	jorn.	20,5%	"	8,6%	"
Avellaners	2,93	jorn.	14,6%	"	6,1%	"
Sembradura	2,50	jorn.	12,4%	"	5,2%	"
Horta	2,00	jorn.	9,9%	"	4,1%	"
Oliveres	0,50	jorn.	2,4%	"	1,0%	"
Rocall	27,95	jorn.	58,2%	terra		

7. COMA DE LANDÓ
(46,67 jornals)

Oliveres	20,41	jorn.	47,3%	conreus	43,7%	terra
Pastures	10,80	jorn.	25,0%	"	23,1%	"
Vinya	7,16	jorn.	16,5%	"	15,3%	"
Sembradura	2,72	jorn.	6,3%	"	5,8%	"
Horta	2,05	jorn.	4,7%	"	4,3%	"
Garriga	3,53	jorn.	7,5%	terra		

8. CAMPMAGRE
(126,93 jornals)

Vinya	39,50	jorn.	48,4%	conreus	31,1%	terra
Pastures	24,30	jorn.	29,7%	"	19,1%	"
Sembradura	13,45	jorn.	16,4%	"	10,5%	"
Oliveres	4,35	jorn.	5,3%	"	3,4%	"
Rocall	45,33	jorn.	35,7%	terra		

9. LA CANAL
(52,28 jornals)

Sembradura	21,22	jorn.	40,5%	conreus	40,5%	terra
Vinya	17,68	jorn.	33,8%	"	33,8%	"
Oliveres	9,23	jorn.	17,6%	"	17,6%	"
Pastures	3,40	jorn.	6,5%	"	6,5%	"
Horta	0,75	jorn.	1,4%	"	1,4%	"

10. CANTARROELLA
(52,61 jornals)

Vinya	44,61	jorn.	84,7%	conreus	84,7%	terra
Oliveres	8,00	jorn.	15,2%	"	15,2%	"

11. L'ESTEPAR
(82,58 jornals)

Vinya	59,11	jorn.	71,5%	conreus	71,5%	terra
Oliveres	10,72	jorn.	12,9%	"	12,9%	"
Sembradura	8,45	jorn.	10,2%	"	10,2%	"
Pastures	3,80	jorn.	4,6%	"	4,6%	"
Horta	0,50	jorn.	0,6%	"	0,6%	"

12. FONT DE LLORAC
(14,1 jornals)

Vinya	9,59	jorn.	85,7%	conreus	68,0%	terra
Oliveres	1,59	jorn.	14,2%	"	11,2%	"
Rocall	1,47	jorn.	50,3%	erm	10,4%	"
Garriga	1,45	jorn.	49,6%	erm	10,2%	"

13. FONT DE
LES MONGES
(35,83 jornals)

Oliveres	13,62	jorn.	38,0%	conreus	38,0%	terra
Pastures	10,75	jorn.	30,0%	"	30,0%	"
Vinya	8,08	jorn.	22,5%	"	22,5%	"
Sembradura	2,93	jorn.	8,1%	"	8,1%	"
Horta	0,45	jorn.	1,2%	"	1,2%	"

14. FONTANET
(15,96 jornals)

Vinya	10,00	jorn.	62,6%	conreus	62,6%	terra
Horta	3,61	jorn.	22,6%	"	22,6%	"
Sembradura	1,30	jorn.	8,1%	"	8,1%	"
Oliveres	1,05	jonr.	6,5%	"	6,5%	"

15. HORTA DE MARTÍ
(11,42 jornals)

Horta	9,97	jorn.	87,3%	conreus	87,3%	terra
Avellaners	1,45	jorn.	12,6%	"	12,6%	"

16. HORTA MIRACLE
(8,85 jornals)

Horta	8,75	jorn.	98,8%	conreus	98,8	terra
Sembradura	0,10	jorn.	1,1%	"	1,1%	"

17. HORTA DELS
QUINZE DIES
(42,36 jornals)

Horta	32,14	jorn.	75,8%	conreus	75,8%	terra
Oliveres	5,94	jorn.	14,0%	"	14,0%	"
Sembradura	2,28	jorn.	5,3%	"	5,3%	"
Pastures	1,30	jorn.	3,0%	"	3,0%	"
Vinya	0,70	jorn.	1,6%	"	1,6%	"

18. HORTA DE RIBÉ
(19,13 jornals)

Horta	16,19	jorn.	84,6%	conreus	84,6%	terra
Sembradura	1,67	jorn.	8,7%	"	8,7%	"
Vinya	0,75	jorn.	3,9%	"	3,9%	"
Oliveres	0,52	jorn.	2,7%	"	2,7%	"

19. HORTA SOBIRANA
(16,28 jornals)

Horta	15,22	jorn.	93,4%	conreus	93,4%	terra
Sembradura	0,60	jorn.	3,6%	"	3,6%	"
Avellaners	0,30	jorn.	1,8%	"	1,8%	"
Oliveres	0,16	jorn.	0,9%	"	0,9%	"

20. MITJA LLUNA
(61,30 jornals)

Vinya	42,25	jorn.	68,9%	conreus	68,9%	terra
Oliveres	16,35	jorn.	26,6%	"	26,6%	"
Sembradura	2,22	jorn.	3,6%	"	3,6%	"
Horta	0,48	jorn.	0,7%	"	0,7%	"

21. PARELLADA
DE DALT
(27,67 jornals)

Horta	27,07	jorn.	97,8%	conreus	97,8%	terra
Sembradura	0,60	jorn.	2,1%	"	2,1%	"

22. PARELLADA
DE BAIX
(3,59 jornals)

Horta	3,29	jorn.	91,6%	conreus	91,6%	terra
Sembradura	0,30	jorn.	8,3%	"	8,3%	"

23. LA PASQUALA
(61,67 jornals)

Bosc	45,00	jorn.	72,9%	erm	72,9%	terra
Rocall	8,20	jorn.	13,2%	"	13,2%	"
Erm	4,47	jorn.	7,2%	"	7,2%	"
Garriga	4,00	jorn.	6,4%	"	6,4%	"

24. ELS PLANS
(12,2 jornals¹)

Rocall	8,20	jorn.	67,2%	erm	67,2%	terra
Garriga	4,00	jorn.	32,7%	"	32,7%	"

25. EL PINETELL
(257 jornals)

Vinya	191,21	jorn.	75,9%	conreus	74,1%	terra
Sembradura	38,23	jorn.	15,1%	"	14,8%	"
Pastures	15,98	jorn.	6,3%	"	6,1%	"
Oliveres	6,48	jorn.	2,5%	"	2,5%	"
Garriga	5,85	jorn.	2,2%	terra		

26. PLANA
D'ANGUERA
(43,85 jornals)

Vinya	40,00	jorn.	91,2%	conreus	91,2%	terra
Sembradura	2,85	jorn.	6,4%	"	6,4%	"
Oliveres	0,50	jorn.	1,1%	"	1,1%	"
Avellaners	0,50	jorn.	1,1%	"	1,1%	"

(1) L'extensió real de la partida era de 800 jornals de sembradura, garriga, erm i rocall de propietat municipal.

27. PLANA DE LES
FORQUES
(81,70 jornals)

Vinya	48,49	jorn.	59,3%	conreus	59,3%	terra
Oliveres	25,71	jorn.	31,4%	"	31,4%	"
Sembradura	6,26	jorn.	7,6%	"	7,6%	"
Pastures	1,24	jorn.	1,5%	"	1,5%	"

28. PLANS DE JORI
(163,20 jornals)

Vinya	107,54	jorn.	65,8%	conreus	65,8%	terra
Oliveres	36,12	jorn.	22,1%	"	22,1%	"
Sembradures	18,94	jorn.	11,6%	"	11,6%	"
Pastures	0,60	jorn.	0,3%	"	0,3%	"

29. RACÓ DE
L'HOSPITAL
(60,75 jornals)

Oliveres	35,16	jorn.	70,7%	conreus	57,8%	terra
Pastures	9,10	jorn.	18,3%	"	14,9%	"
Avellaners	3,60	jorn.	7,3%	"	5,9%	"
Vinya	1,82	jorn.	3,6%	"	3,6%	"
Garriga	11,07	jorn.	18,2%	terra		

30. ROJALONS
(172,40 jornals)

Sembradura	41,14	jorn.	44,9%	conreus	23,8%	terra
Pastures	31,78	jorn.	34,7%	"	18,4%	"
Vinya	10,44	jorn.	11,4%	"	6,0%	"
Horta	4,95	jorn.	5,4%	"	2,8%	"
Oliveres	3,22	jorn.	3,5%	"	1,8%	"
Rocall	34,24	jorn.	42,3%	erm	19,8%	"
Bosc	25,50	jorn.	31,5%	"	14,7%	"
Garriga	21,13	jorn.	26,1%	"	12,2%	"

31. LA SALLIDA
(558,29 jornals)

Vinya	69,29	jorn.	45,6%	conreus	12,4%	terra
Horta	45,79	jorn.	30,1%	"	8,2%	"
Sembradura	30,39	jorn.	20,0%	"	5,4%	"
Avellaners	3,44	jorn.	2,2%	"	0,6%	"
Pastures	1,70	jorn.	1,1%	"	0,3%	"
Oliveres	1,21	jorn.	0,7%	"	0,2%	"
Garriga	400,00	jorn.	98,4%	erm	71,6%	"
Rocall	6,47	jorn.	1,5%	"	1,1%	"

32. EL SAMONTAR
(429,22 jornals)

Vinya	232,25	jorn.	60,3%	conreus	54,1%	terra
Pastures	94,65	jorn.	24,5%	"	22,0%	"
Sembradura	32,40	jorn.	8,4%	"	7,5%	"
Oliveres	22,70	jorn.	5,8%	"	5,2%	"
Horta	2,99	jorn.	0,7%	"	0,6%	"
Bosc	24,65	jorn.	55,7%	erm	5,7%	"
Rocall	10,50	jorn.	23,7%	"	2,4%	"
Garriga	9,08	jorn.	20,5%	"	2,1%	"

33. SANT JOAN
(65,75 jornals)

Pastures	39,83	jorn.	66,4%	conreus	60,5%	terra
Vinya	14,41	jorn.	24,0%	"	21,9%	"
Oliveres	5,73	jorn.	9,5%	"	8,7%	"
Rocall	5,78	jorn.	8,7%	terra		

34. SANT JOSEP
(113,70 jornals)

Vinya	44,32	jorn.	40,1%	conreus	38,9%	terra
Pastures	31,88	jorn.	28,9%	"	28,0%	"
Oliveres	20,84	jorn.	18,8%	"	18,3%	"
Sembradura	13,24	jorn.	12,0%	"	11,6%	"
Rocall	3,42	jorn.	3,0%	terra		

35. SOL DE L'HORTA
(55,79 jornals)

Vinya	21,98	jorn.	39,3%	conreus	39,3%	terra
Sembradura	18,56	jorn.	33,2%	"	33,2%	"
Oliveres	11,67	jorn.	20,9%	"	20,9%	"
Horta	2,18	jorn.	3,9%	"	3,9%	"
Pastures	1,40	jorn.	2,5%	"	2,5%	"

36. LA SOLANA
(38,56 jornals)

Oliveres	9,37	jorn.	69,5%	conreus	24,2%	terra
Vinya	2,10	jorn.	15,5%	"	5,4%	"
Avellaners	2,00	jorn.	14,8%	"	5,1%	"
Garriga	20,30	jorn.	80,9%	erm	52,6%	"
Erm	3,79	jorn.	15,1%	"	9,8%	"
Rocall	1,00	jorn.	3,9%	"	2,5%	"

37. LES TALAVERES
(38,85 jornals)

Horta	32,91	jorn.	84,7%	conreus	84,7%	terra
Sembradura	3,22	jorn.	8,2%	"	8,2%	"
Avellaners	1,52	jorn.	3,9%	"	3,9%	"
Oliveres	0,60	jorn.	1,5%	"	1,5%	"
Pastures	0,60	jorn.	1,5%	"	1,5%	"

38. LA TOSSA
(86,05 jornals)

Pastures	43,31	jorn.	52,2%	conreus	50,3%	terra
Vinya	30,93	jorn.	37,3%	"	35,9%	"
Oliveres	5,10	jorn.	6,1%	"	5,9%	"
Avellaners	2,00	jorn.	2,4%	"	2,3%	"
Sembradura	1,43	jorn.	1,7%	"	1,6%	"
Rocall	3,28	jorn.	3,8%	terra		

39. VALL DE
LLADRONS
(186,53 jornals)

Avellaners	122,12	jorn.	79,6%	conreus	65,4%	terra
Vinya	13,07	jorn.	8,5%	"	7,0%	"
Oliveres	8,49	jorn.	5,5%	"	4,5%	"
Horta	6,46	jorn.	4,2%	"	3,4%	"
Sembradura	3,19	jorn.	2,0%	"	1,7%	"
Erm	29,41	jorn.	88,5%	erm	15,7%	"
Garriga	2,79	jorn.	8,4%	"	1,4%	"
Rocall	1,00	jorn.	3,0%	"	0,5%	"

40. VILASAUBA
(27,01 jornals)

Horta	23,51	jorn.	87,0%	conreus	87,0%	terra
Vinya	2,60	jorn.	9,6%	"	9,6%	"
Sembradura	0,90	jorn.	3,3%	"	3,3%	"

41. VINYOLS
(70,39 jornals)

Horta	49,78	jorn.	70,7%	conreus	70,7%	terra
Sembradura	19,07	jorn.	27,0%	"	27,0%	"
Oliveres	1,27	jorn.	1,8%	"	1,8%	"
Vinya	0,27	jorn.	0,3%	"	0,3%	"

42. EL VIVER
(21,78 jornals)

Sembradura	14,44	jorn.	66,2%	conreus	66,2%	terra
Vinya	6,49	jorn.	29,7%	"	29,7%	"
Horta	0,85	jorn.	3,9%	"	3,9%	"

RESUM DE L'AMILLARAMENT

Total de terra: 3.544,21 jornals

Terra conreada: 2.771,05 j. - 78,1% de la terra

Terra inculta: 773,16 j. - 21,8% de la terra

TERRA CONREADA:

1.- Vinya:	1.273,21 j.	45,9%	conreus	35,9%	terra
2.- Pastures:	388,98 j.	14,0%	conreus	10,9%	terra
3.- Oliveres:	346,54 j.	12,5%	conreus	9,7%	terra
4.- Sembrad.:	323,52 j.	11,6%	conreus	9,1%	terra
5.- Horta:	293,12 j.	10,5%	conreus	8,2%	terra
6.- Avellan.:	145,68 j.	5,2%	conreus	4,1%	terra

TERRA SENSE CONREAR

1.- Garriga:	483,50 j.	62,5%	inculta	13,6%	terra
2.- Rocall:	156,84 j.	20,2%	inculta	4,4%	terra
3.- Bosc:	95,15 j.	12,3%	inculta	2,6%	terra
4.- Erm:	37,67 j.	4,8%	inculta	1,0%	terra.